CIVICA
BIBLIOTECA
Be.
XVII
A
188
BERIO
GENOVA

EX LIBRIS
CAROLI JOSEPHI
VESPASIANI
BERII.

31 AGO. 1956

11

1660

Philippi Trombettae D.M.

De aquis Spadanis habet quaedam conscripta Petrus Forestus Lib. 28 observat. 64.

Videatur insuper Montanus dialex. medic. cuius calci additus est libellus Gilberti Lymborch de acidis f.

2

SPADACRENE.

Hoc eſt,

FONS SPADANVS; EIVS SINGVLARIA, BIBENDI modus, medicamina bibentibus neceſſaria.

Henricus ab Heer Tunger Ph. & Med. Doct. ex fide recenſui.

LEODII.
Apud Arnoldum de Corſvvaremia, Typog. jur. Anno.
1614.

13
32938
Be XVII A 188
BIBLIOTECA BERIO GENOVA

BIBLIOTECA CIVICA

CIVICA BIBLIOTECA BERIO
GENOVA

AVTORIS, AD LIBRVM SVVM ELEGIDION.

PArue liber, ſed mole. Liber per-
magne, ſed vſu;
I propera, Aeripedes calce
præito; vola.
Claudum etiam volitare, illud quãdo æquor
arandum,
Quod vel dimidio ſol rapit ipſe die.
Vltima te Thule, te Trax, te Sarmata poſcit:
Te iam pacatus per mare anhelat Iber.
Te Batavi, te Celta ferox, Tungrique meorũ
Patria, te Europæ, qua patet ora, ſitit.
Tu citius Baldo, Creſſisq; iocundius herbis,
Tutius & patrijs quemque reponis agris.
O ſi qua noſtrum phæbi vis influit orbem,
Omnia Spadanus lambat arata liquor.

Quam mortæ vis fracta foret, quam viuida vitâ,
Quam gemeret vacuâ nauita lintre Charon!
In Spa dedidicit ſua ſtamina ſcindere parca.
Propter ſpa viduo, Cerberus ore famet.
Si cui, nam cælum tonere in capita iſta putauit.
Cous, ab Herculea compede membra ſilēt.
Aut ſi ſydereo ſtupuit quis fulmine tactus;
Hinc bibat, à Cælo atq; Hercule tutus erit.
Quem vertigo rotat ſtantem, cui tintinat auris,
Brachia cum gemino cui reſoluta pede:
Cui ſtomachus dormit, vacuū cui ſanguinis hæpar,
Cui nigro fellis turget ichore lien:
Huc veniant & quem dirus tumefecerit Hydrops,
Nam formidatis Spada medetur aquis.
Tormina cui ventrem, ſubſtillum aut ſanguinis vrit,
Hic ſibi confeſtim, quo medeatur habet.

Si fluor

Si fluor aluinus lacera inteſtina fatigat,
Vlcera ſi medium ventris, & ima tenent:
Gallica ſi ſtillat carioſo ex inguine tabes,
Vulnera ſi medio cypria pene ſedent,
Quanquam hæc & caſtum ſubeant incommoda corpus,
Cum micat è paruo grandior ore lapis.
Aut penis lotio Sylanus roditur acri,
Et nequam & caſtos, Spada ſimulte leuat.
Virgo cui pigro ſtagnant cataminia motu,
Aut cui guttatim mēſtrua & alba fluūt.
Cui crocus aut plumbum, frontemq́ genaſq́ colorat,
Te potá, lunæ cornua certa notat.
Et fronti candor, redit & ſua purpura malis
Et labris redeunt, protinus anteroſæ.
Fœmina cui prolē, Lucina nouerca negarat.
Sæpius hinc grauido viſa redire ſinu.
Si pateris quā nō tollit medicina podagram,
Hic pota, his potis ſanior ibis aquis.
Dicere plura libet; medici ſed dicere pauca eſt,
Et facere, hæc quæ vel momus & ipſus amet.

 Nil

Nil mihi cum momo, nam ſi milleſimus horū
Qui leget hæc papè? dicat & Euge? ſat eſt.
Qui multis placuit, perpaucis perplacet: at qui.
Deſplicuit multis, hunc ſophus omnis amat
Quiſque ſuo ſimili capitur, væſania plæros
Quando tenet, paucis ſi quis amare, ſapis.

ILLVSTRI ET GENEROSO VIRO D. IACOBO CVRTIO, IOANNIS FILIO, *Dn. d'Oupey, Hermey, Grands Aa, Viuignis, &c.*

SI hoc me ſcripto placiturum omnibus, Timonem inuenturum ſperem neminem, nugas agam nugaciſſimas, inaniaſque omnibus inanijs inaniores. Vnus Lucianus quæ eius fuit atheotis & væcordia, duobus eodem momine, huic vdum, illi ſudum cælum petentibus, qui faceret ſatis, grandinantem inuenit Iouem. Alij omnes etſi trecentis plures væſana finxerit antiquitas, cum eo de quo Theognis ὀυδὲ γὰρ ὁ ζεὺς ὄυθ ὕων παντὰς ἁνδάνει ὄυτ' ἀπέχων ſemper momorũ, hoĩes deumque odientium dentem ſenſerunt.

Ipſe verus Deus Chriſtus Dominus queritur, quod ſibi cantanti non ſuccinuit orbis, quodque ſuæ lamentationi non illacrumauit. Nimirum dum libero vtemur arbitrio, hoc eſt dum homines erimus, dum per huius mundi immũdi cænum ad cælum adſpirabimus, ſuum cuique pulchrum erit, nec vno voto viuetur, donec eô ventum ſit, vbi fontem vitæ Chriſtum ſoſpitatorem noſtrũ, plena amyſtide obducamus, ſaturique gloria & viſione Domini, eôdem collineemus, eiuſdem boni participes in omne æuum futuri, vna voce laudemus eum, qui nos ad imaginem ſui effictos, tribus donauit potentijs, quas quicquid Deus non eſt, quicquid à ſanctiſſima triade abijt, implere non poteſt. Quæ cauſſa eſt Illuſtris & generoſe Domine cur tibi vni, cui hæc ſcripſi maximè placere cupio. Tu me ſuperiori anno ad hos fontes duxiſti, tu quæ tua munis liberalitas, inde me cum vxore & filia reduxiſti, queque quæ de ijs

ſcripſe-

ram ſchedia limare, ac tuo nomini inſcripta publico dare uoluiſti. Ego ea vt vides cōferruminata, medicis quibuſdam oppidò doctis, Anglis, Gallis, Belgis, Germanis, Noſtratibus etiam, oſtendi, quibus non diſplicuiſſe, eorum veru confixum non eſſe, immo ipſorum minio decorem hauſiſſe, ſatis eſt. Tibi vero cuius ingeniū iudiciumque, aliaſque præclari animi dotes ſtupent omnes boni, perplacuiſſe; bene eſt, beate eſt, abunde eſt. Vulgaria ingenia nec miror, nec moror, ſuo illi hanc opellam arbitratu, aut ad piper ſcombroſque demittant, aut tardipedi Deo condonent, aut quando ab illaudatis culpari, laudari eſt, cum annalibus voluſianis collutulent. Ego Curtio nomini cui multum debeo, negare hanc ſcriptionem non potui, pro quo omnia quæ quidem cis aram, exequi certum eſt. Deus Optimus Maximus horum fontium vt bonorum omnium fons, omnes qui hunc fontem vel legent

vel

vel bibent, ex meo ipſorumque voto fortunet.

Qui niſi te adiurit, vireſq́; afflauerit vndis
Nec te fons Spadæ, nec Siloe ipſa iuuet.

Leodici Idib: Decemb. 1613.

Tuus animitus

Henr. ab Heer Ph. & Med.

SCRIPTIONIS CAVSSA: DE FONTIVM GENERATIONE, generatim.

CAPVT PRIMVM.

GALENVS 7. meth. erroris arguit quoſdam Empiricos qui multis remedijs etiam pugnãtibus nullo ſucceſſu tentatis, ęgros ad balnea ablegabant ignari & naturę aquarum, & parum ſolliciti num ęgro conuenirent. Mihi iam aliquot annis, quot æſtatibus in familiam fere magnatis alicuius adſcito, Spadanas aquas adeunti, idem videre contigit. Miſsi Spadam ex varijs Europæ partibus ægri, ab ijs qui has aquas nec oculis, nec lingua vſurpauerant, quique pauciſsima forte de ijs legerãt, vel fando acceperant, quique hoc vnum quæſiſſe viderentur, vti ægros, aut moroſiores, aut incurabiles à ſe amolirentur, eorumque vel citam mortem, vel moram in morbo, ſuis vicinorũque oculis ſubtraherent. Datæ bibendi quibuſ-

dam regulæ, vel ruſticis noſtratibus deridendæ. Vidi cui vnam tantum vnciam, vidi cui decem ad ſummum, vel viginti præſcripſerāt, vt expedierit hominibus illis, ſenis alicuius, aut anus ſpadanæ, quam talium medicorum conſilio vti. Empiria enim, vt has aquas inuexit & excoluit, ita eius accolas multa docuit, quæ Machaones cæteroqui doctiſsimi, multū à medicatis aquis remoti, nullo modo ſcire poſſunt: quæque noſtrates medici, ab illis diſcere non erubeſcunt. Quæ cauſſa fuit cur & iuniorum Aſclepiadarū & ægrorum bono, vt ſpero, de aquis ſoli mei natalis obiter ea chartis credere voluerim, quæ annorum aliquot experiētia notaui, quæque cum alijs medicis contuli, obſeruauique, vel legēdo eos qui ante me ſcripſerunt, nec enim ex aliorum adorea ſertum peto; collegi. De ſpadanis ergo poſt Philippum Gheringum affinem & Thomam Ryetiū Socerum meū ſcripturus aquis, viſum eſt paulo altius fontium originem ſcrutari. Si Senecæ, Plinio, alijſq; credimus in ſubterraneis ſpecubus magnam latere aquę vim, adeóq; totos riuos, ſtagna, lacus; quotidianis experimentis tam clarum eſt, quam quod clariſsimum hoc puteorum metallorumque foſſores, hoc in latomias damnati, noſtrique carbonibus eruendis occupati Leodienſes, dietim experiuntur,

qui in

qui in tantam ſæpe áquarum incidunt affluentiam, affloghgemens ipſi corrupto parum nomine vocant, vt neque ad latera, neque in profundum progredi queant; ſæpeque vndis inſano impetu per terebri hiatum erumpentibus, morte pœnas nimię vel curioſitatis, vel auaritiæ luant. Vt iam Aſclepiodoro alijſque credere poſsimus, qui ſubito ex terra ingẽtia proſiluiſſe flumina ſcripſerunt. Nec dubium eſt quin Deus cum tertia creationis mundi die vnum in locum aquas ſecreuit, terræque cauernis eas incluſit, ſimul in diuerſas terræ partes per occultos meatus & cuniculos magnã aquæ copiam e mari corriuatam diſpertijt, cuius adiutrice opera lapides, Metalla, & ſi quæ huius ſunt generis, decurſu temporis in terra ſimul coaleſcerẽt: ex earum dico aquarum copijs per terræ latebras diffuſis, illo ipſo tertio creationis die multos fontes, imo amnes diuerſis locis ſcaturiuiſſe; ſiue hoc gratiæ ornatuique terræ debebatur, quæ multis hinc inde natis fontibus ad cœleſtium corporum pulchritudinem ſtellis diſtinctorum adſurgebat, ſiue ſumma tanti opificis liberalitas, Adamum recens natum fontium commoditate carere noluit. Ariſtoteles tamen in ſuo de ſublimibus libro, ex aëre in terra cõcluſo atque in aquam reſoluto, naſci omnes fontes fluminaque voluit. Non legerat

gerat credo, etſi Platonis diſcipulus quatuor illa paradiſi flumina iuſſu Dei proſiluiſſe, nec aëris illam concretionem expectaſſe. Niſi forte ante Goropium Becanum (in Indoſchyticis pag. 81.) delirauit, quatuor illa flumina, nil aliud fuiſſe, quam Oceanum in quatuor orbis plagas fluuios emittentem: facile Ariſtoteli conceſſerim, omnes qui ſuo vel noſtro æuo prodierunt fontes, ex aëre terram ſubeunte, terræque frigore condenſato, ac in aquam reſoluto naſci. Vnde facilem explicatum habet, quæ multos hactenus torſit quæſtio; cur hic ſubite naſcantur fontes, alibi vero celerrimè inareſcant. Huius enim prima cauſſa adferi poteſt ruina, ſeu defluxus terræ intercidens viam aquis que proinde aliorſum commeant alioſque quærunt exitus: quod in terræ motibus, ſuſque deque terram ferentibus, crebro accidit, vt pulchre docet ſeneca naturaliũ lib. 3. cap. 11. Ita obſeruatum Theophraſto in monte Coryco poſt quandam terræ quaſſationem multos nouos exiluiſſe fontes: altera cauſſa eſt ſyluæ arborumque noua procreatio aut euulſio, cum enim arbores, vicinæ terræ vliginem, aquaſque ſibi in alimentum aduocent, fit interdum, vt ijs denuo enaſcentibus, hauſta & potâ ab ijs aquâ, in fontes manare deſinat: Et vice verſa, vt euulſis arboribus quæ ab earum,

radicibus

radicibus ſugebatur aqua fluere incipiat, nouumque fontem excitet. Id patrum ſæculo accidiſſe, hoc eſt anno Domini 1555. in Baia ſaluatoris, ſcripſit Ambroſius perez, cuius verba ſubiungam. Ædificabatur inquit Ieſuitis domus, eradicandaque erat ingens arbor, illa exciſâ, & prolabente, cum radices ſequerentur euulſione tantum in ima humo motum agere, vt mox ſcaturire viſus ſit ſons, valde potabilis ac ſalubres aquas mittens. Omitto fontes quos vel Moyſes, vel alij ſancti quorum ingentem numerum ex vitis patrum colligere eſt, precibus ſuis repente orbi oſtenderunt, vt & illos qui ethnicis aliquando velut miraculo ſcaturierunt, cum & liuius lib. 4. dec. 3. pro prodigio habeat, quod in vico Iſtrico repente emerſerit fons, torrentis modo. Latentis indicia aquæ ſi quis ſcire vult, legat Pliniū lib. 31. cap. 3. vitruuium lib. 8. cap. 1. palladium, & alios.

De varietate Fontium.

CAP. II.

NOn aliibi natura plura, quam in aquis fontium preſertim & fluminum miracula oſtendit: ego nec omnia perſequar

Quia

quia infinitũ eſſet, nec ea ſilebo q̃ cũ Spadanis vel conſentiunt, vel ab ijs non longe abeunt. Quidam fontes iniquit Plinius lib.2.c.103. tanta vi exiliunt, vt ſaxa extrudant, veluti Marſyæ fons in Phrygia ad Cælenarum Oppidum. Ego vero crediderim hunc fontem ſaxa nõ extruſiſſe, ſed res vel caſu, vel induſtria in eum iniectas, obduruiſſe, ſaxeamque induiſſe naturam. Quod & videtur ſentire Seneca lib.3. nat. cap. 2. ſunt inquit aquæ quæ in lapidem vertũt. Talem ego fontem in Euganeis vidi & ante me eum obſeruauerat vndequaque doctiſſimus, Ioannes heurnius, lib. 1. methodi ſuæ medendi, tractatu de luto thermarum vbi ait ſe vidiſſe muliebrem mammam in ſaxum euaſiſſe, quod cum mortua iaceret, hoc fonte merſa fuiſſet. Alium hoc valentiorem vidi tertio à Moguntia lapide, prope ſvvalbach; qui pagus aquas, ſpadanis nihilo cedentes exhibet, quod meo experimẽto ante nouẽdecim ãnos didici; in quem pilæ palmariæ, chirothecæ, aliaque poroſiora iniecta vna nocte lapideſcebant: nec hoc tantum, ſed & ligna vicina, ſepium vicem obeuntia, diuturna irrigata pluuia, ceu viſa Gorgone in ſaxum mutabantur, in quibus videre erat partem pluuio imbre, vaporibus ex hoc fonte collectis madidam, lapiduiſſe: reliquam vero, nihil à ligni natura abijſſe. Ita vt

in

in eodem trunco: Erant autem querni (continuone an contiguo, alibi diſceptaui) maniſeſtiſsime, lignum lapidemque, quiuis etiam Corydon iudicaret. Talem etiam audio eſſe in Arduenna, non longe à Malmũdario, cuius meminit Gilbertus Lymborch, qui primus hos fontes delineauit. Tales etiam depingit Plinius: & Leander, Plinio intactos in Italia plures memorat, vt apud Volaterras & Foroliuiẽſes, in quos ſi immittantur ligna, frondes, herbæ, lapideo cortice obducuntur. Ortelius etiam in Hibernia; Saxo Grãmaticus in ſua Dania, & Petrus Hiſp. in peruaco inueniri tales tradunt. Nec hoc Paracelſo, Chimiſtarum, vt ipſi inſaniunt triſmegiſto, nouum videtur, qui omnes aquas ſale gemmæ imbutas, vel vt ipſe ſolæciſat impregnatas, eam virtutem in omnia ligna obtinere aſſerit. Additque ex vitriolo aquas, in æs mutare ferrum. Alij fontes, etſi tangenti frigidi more efferueſcentis ad ignem aquæ ebulliunt, nec tamen aquas extra vaſis labra euomunt, ſed eas momento reſorbẽt: quod videre eſt in Sualbach in horto pago cõtiguo, in fonte ligneo vaſi incluſo. Idem facit in Elbogano acidula, quam inſanam vocat Agricola. Addit Andernacus, quarto inde lapide verſus Aegram, alium, tanto ebullire ſtrepitu, vt furioſam aquam omnes nuncupent.

Idem accidit fonti Thyana in Capadocia, Alij ęſtum marino ſimilem pati videntur, nam modo intumeſcũt, modo reſident, vt apud Lariũ lacum in agro Comenſi, fons Italiæ pluuiana dictus, cui hoc in horas fere, aut certe ſæpius in dies eueniſſe ipſe vidi. Huius meminit Benedictus Iouius hoc diſticho,

Inſcie cur fontem docti de nomine Plini
Dutis, ab indigenis quæ pluuiana vocor.

Hunc Plinius Iunior lib. 4. epiſtola ad Liciniũ Surrã, quæ libri eſt vltima fuſe deſcribit, eiuſque varietatis cauſas multas, quæ tamen omnes in regurgitationem recidunt recenſet, quã ſi intellexiſſet Seneca lib. 3. naturalium cap. 16. non ſcripſiſſet fontes eſſe qui ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſint, idque occultum eſſe naturæ miraculum. Hanc regurgitationem Saxo Grãmaticus, in præfatione Daniæ ſuæ, numeratis Noruegiæ ſimilibus fontibus, quadantenus adumbrat, eſſe in terra frequentiſsimas dicens latebras, & ſinus, in quibus aquæ non perennes, ſed ſparſæ ſint, ibique plurimum eſſe ſpiritũ, cum quo eruptionem quærente, manant illæ aquæ; ſed cum modicæ ſint; velut regurgitatione retractæ, videntur deficere. Fieri id autem vel ſingulis, vel ſtatis horis, non aliunde

putandum

putandum eſt, quam quodam perpetuo fluxu & refluxu erumpentis, & quieſcentis, ac rurſus excipientis ſpiritus; huic ſimillimũ habent Turingi, quem Craterem nominant. Arcadiæ autem em Lynceſtium vini more inebriare, vltimo ſuæ methamorphoſeos, ſcripſit ingeniorũ omnium compendium Ouidius. Hoc omnes Spadani inſuetis faciunt, & ante alios Geronſter, quod ego bibentibus millies accidiſſe, in me & alijs obſeruaui. Verum hæc ebrietas, ne quis hinc curarum leuamen, aliaq; Horatiani Lyei expectet munera, minor quadrantariâ eſt, raroque horæ quadrantem, vel æquat vel excedit. Omitto alios, ne iuſto ſim longior, aut ne Pliniana videar ſcrinia compilaſſe. Si tamen plura, quæ etiam curioſiſsimo ſatis ſint de fontibus ſcire quis cupit, legat colloquium 13. Simonis Maioli Epiſcopi Vultuarienſis, in eo tomo cui titulum fecit (Dies Caniculares) ibi illum ſane vt vbique, ſæculi noſtri Plinium agnoſcet. Tranſeo ad fontium vim medicam.

Medicatorum fontium differentia.

CAP. III.

MEdicatæ aquæ multos ſinus, terræque plusquam dædaleos emẽſæ anfractus,

varijs imbuũtur virtutibus ſubterraneorum, quorum aut vires, aut ſubſtantiam aut vtrumque, ſecum trahunt. Itaque vt puritas & ſimplicitas, fontes commẽdat vulgares & puteos; ita multiformis & varia rerum etiam pugnãtium commixtio, medicatis fontibus laudem conciliat: quorum alij, quicquid habent, terræ debent quam abradunt, vt, bolo, ochræ, rubricæ, terræ lemniæ, cretæ. Aliæ liquoribus, ſeu cõgelatis ſuccis vt alumini bitumini, ſulphuri, nitro, vitriolo, cuius quatuor ſpecies recenſet Fallop. (Zory miſy, calchitim, melanteriam) hydrargiro. Alij metallis, vt auro, argento, æri, plumbo, ſtanno, antimonio, Alij lapidibus, vt cryſtallo, marmori, pumici, marchaſitæ, hęmatiti magneti. Alij radicibus plantarũ qui rariores ſunt, vel quia non tam altè radices demittunt, vel quia fontes medicati, vt plurimum viciniam habent ſterilem, ſoloque non frugifero ſcaturiunt, vti è contrario, vbi pabula læta Cererique accõmoda tellus, medicatarũ aquarũ ſumma inopia. Hoc qui hasbaniã noſtram cum arduenna contulerit nullus inficias iuerit. Ex his omnis, ſubterraneis, etſi fontes medicinam trahant, atque horum pleraque ſi non cõtrariam, parum ſane affinem vim ſæpe habeant, hinc fit vt aquæ medicatæ eædem numero, multos admodumque interſe pugnãtes;

tes;

tes, expugnent morbos, vt infra patebit. Proin de vt accurate fontium diſcrimen ineamus, vidēdum quænā foſsiliū, amicā ſeu congenerem, vim habeant, quę vero contrariam. Calent Bitumen, ſal, ſulphur, æs, calx, ideoque ſiccandi, incidendi, abſtergendi diſsipandi virtute pollent. Qui calidorum numero nitrum adſcripſit magnus Abertus lib. de metallicis quinto ſub finē, & ex eo Andernacus, & alij ſi de veterum nitro cuius meminit hippocrates libro de aëre locis & aquis, Diſoſcorides lib. 5. Cap. 89. Plinius lib. 31. Cap. 10. Gale lib. 9. ſimpliciū medicamentor ita ſenſit, minus errauit. cæterum nec illum vidiſſe puto; cum iam veterū quos citaui poſt Hip. æuo deficeret. Mathiolus tamen ſe Conſtantinopoli accepiſſe à quacelbeno Flandro, & commentario in Dioſcoridem, & in epiſtolis ſcribit, & ego venetijs inter cappares Alexandrinas eo conditas, annis ab hinc duodecim mihi oſtenſum memini, ab excellētiſsimo Santorio Santorij, tum Venetijs, iam Patauij medicinam faciente, & profitente. Ceterum noſtras ſal nitrum, quod hodie nitri vocabulo vbique audit, tantum ab illo diſtat,

Quantum Hipanis veneto diſsitus Eridano.

Salis enim nitri frigus, ſi Pyrius puluis in quo cum ſulphuris calore, è diametro certat, non ſatis argueret, ſane chymiſtarum ſal prunellæ,

 quo

quod nihil eſt aliud', quam ſal nitrum à fœci-
bus per flores ſulphuris depuratum, frigidiſ-
ſimum euinceret. Huius enim minima pars
vino miſta, ipſum ita alſioſum reddit, vt den-
tes ſtupeant, hocque vno remedio ſcabritiem
linguæ, ſummumque febrium, non dico cum
vulgo calorem, ſed cum hippocrate ignem, op-
pugnent, expugnentqne: Doctiſsimus tamen
Richardus Androes medicus anglus, qui hoc
ipſo anno ſalutis ſuæ cauſa hos fontes adijt, me
cum in itinere ad fontem, hac de re, vt fit diſ-
putans, etiam noſtras nitrum calidum eſſe vo-
luit: rogatusque quomodo ergo linguæ ſcabræ
& tãtum non exuſtæ, tam multũ humorem in-
duceret, reſpõdebat hoc calore eius, poros lin-
guæ aperiente, atque inde euocante humorem
latentem fieri, quod qui fiat, non ſatis capio: ſi
enim febrilis calor humiditate abſumpta hanc
ſcabritiem, ſiccitatem, fiſſuras induxit; quomo
do nouus calor ſuperueniens non augebit ſca-
britiem, rimaſque? vt taceam ſuperſtite adhuc
in lingua humore tam copioſo, impoſsibile eſſe
tantam induci ſcabritiem, quæ etiam loquendi
vſum auferat, qui tamen noſtrate nitro ad mi-
mi piſi magnitudinem ſumpto, aut linguæ im-
poſito, redit: totumque os madeſcit nec facile
niſi multo poſt tempore ſiccatur. Et ſane, vt
infra dicam, Tonneletius fons Spadæ alijs ni-
troſior,

troſior, tantum ori, větriculoque frigus com-
municat, quantum pauci ferre poſſunt. Nam
actuali eius frigore adeo læduntur, vt commo-
di ab eo parum, vel nihil ſperent, exceptis pau-
cis, quibus hepar eſtuoſius, ventriculo non
omnino debilitato ipſum commendat: cum
ventrem valide ſatis, humoreſque varios, ſemi
nigros, ſemiuirides, incertoque colore tinctos
deturbet, cui rei vt & frigori nitri multum cō-
firmando, plurimum facit illud Vitruuij lib.
8. Cap. 3. eſt autem aquæ frigidæ genus nitro-
ſum, quod potionibus, depurgat atque per aluũ
tranſeundo, etiam ſtrumarum abigit tumores.
Frigidorum cenſui plerique adſcribũt aurum,
argentum, ferrum item & plumbum, gypſum-
que, quæ cum manifeſto adſtringant repri-
mantque, ideo ſecũdum vt minimum frigoris
gradum occupant. Hinc fontes ſulphurei, ni-
troſi, aluminoſi audiunt, prout huius illiuſue
interranei dotes, ſupra alias ſibi induerunt.
Quin videre eſt quoſdam in quibus eminens
ſubterraneũ ægerrime dignoſcas. Ita de emp-
ſenſibus aquis, chymiſtarum noſtri ſeculi cory
pheus, piæ memoriæ Erneſtus princeps meus,
aluminoſas ne an nitroſas vocaret, dubitauit.
Et in Sueuia vberlingani diſputant, plumbeũ
ne, an æreum fontem ſuum indigitent. Ita Lu-
cences aquæ de villa, modo ab Italis ferratæ,

aluminoſæ vocantur. In alijs manifeſtiſsime plura metalla notare eſt, vt de noſtris infra patebat.

De Spadanis fontibus ſigillatim.

CAP. IIII.

Columella lib. 1. cap. 3. neminem noſtrũ ait, vel proſperæ, vel aduerſæ valetudinis vitam prorogare ſine aqua, putatque aquam dictã â quâ fiunt omnia. Et ſane ſi Ariſtoteli primo phiſicæ anſcultationis cap. 2. & Senecæ naturaliũ lib. 3. cap. 12. credimus, Thales omnium rerum principium, vnam aquam poſuit. Hoc certe Spadanis aquis, alijſque medicatis adſcribi debet, nam vix annoſiores homines ſub noſtro cælo, quam Spadanos inueneris. Etſi autem acidorum fontium, & Spa, & quod reliquum eſt Arduennæ, magnum expleat numerũ, duos tamen, qui mihi præſcripſerunt, maximè commendant; Sauenirium & Pouhôtium, quæ nomina, ſiue nomenclatore, nec ipſe latinæ eloquentiæ pater, caperet Cicero, cæterum quando & ipſe monet, re intellecta, nos in vſu verborum faciles eſſe debere, conſueta, totiq; iam Europæ nota retineamus vocabula. Saueniriũ, quaſi Sabiniriũ, à ſabino

Roma-

Romanorũ Tribuno caſtra ibi metante. Pouhontiũ à vernacula voce pouher, gallicè puiſer id eſt haurire deriuant. Vnde forte & latinorũ putei, quos tamen Goropius à Cimbrorum putten, quod ipſis etiam haurire eſt, commodius quam alia deriuaret. Sauenirius horæ ſpatio à pago Orientem verſus ſeiunctus, è ſaxo ſaltuoſi erumpit collis, vixque duas cauo lapide excipit amphoras, vt ego bicongium ſæpe nominarim. Alter Mediaſtinus pagi, forique meditullio eleganti clanſus marmore, plusquã quatuor orcarum capax, quotidianæ ſiti explendæ, etiam æſtuante Syrio ſufficit, & tamẽ infinitæ in dies lagenæ ex eo implentur, in vicina eburonum loca, Britanniam, Hollandiã, Galliam, Germaniam, Italiam ipſam mittendæ. Vterque inſigni ſed grato acore commendabilis, cum miracula quæ in medicina fieri dixit Celſus, pluria ediderit: multos ex Æſculapij Lyceo, in Spadana Senticeta pellexit, qui tot ſupernaturalium effectuum cauſas acri ingenio ſcrutarentur. Quo in ſtudio Geringus, Ryetiuſque, Philippum Bezanſonium pariſienſem Medicum, in laudis partem aduocãt qui Galenicis chymiſtarumque artibus apprime inſtructi, deſtillatorijs organis has aquas, ad ſua reuocantes principia, compererunt Sauenirium, rubricam ſeu ferri matrẽ, ochram,

26

æs, ſulphur, vitriolum nitrumque imbibiſſe. Pouhontium autem ferri, æris, plumbi, chalcanthi, ſulphuris, aluminis, nitri, ceruſæ viribus imbutum. Notat Ryetius, Bezanſonium putaſſe, quod etiam ex aliorum opinione recitat Frambeſarius, & aurum vim ſuam communicaſſe Sanenirio; ſe vero, cogitantem, Arduennam auro gignendo ineptam denuo maiori ſtudio chemicis inſcrumentis has aquas ſegregaſſe, errorisque cauſam comperiſſe, quod ſulphur colore auri æmulo vaſa inter coquendum tingeret. Cui ſententiæ vt facile ſubſcribam facit, quod in Arduenna duos trientes anni hyems occupet, ſolemque auri patrem, vix trimeſtri ſentiat. Accedit, quod Arduennates natalis ſoli pertæſi, ima eius penetrarunt viſcera, nec tamen auri ramentam vnquam effoderũt. Præter hos duos fontes. Ryetio & prioribus deſcriptos, duo alij hoc triennio celebrari cæperunt. Geronſter qui iam tum Ryetîj tempore innoteſcebat, & Tonnelet, cui, hoc nomẽ factum quod ligneo vaſe, Tonnam vocant indigenæ, claudatur. Sed hi duo fontes immane quantũ à ſe diſcrepent: Geronſter meridianam Spadæ oram tenens, horæ ab ea ſpatio diſtat, omnium ſupra citatorum metallorum potens; cæterum Sulphuris in eo primatum vires tenent, quas odore, Sapore, alijſque

expe-

experiundi vijs admotis; facile percipies. acri nidore inter bibendum naſum ferit, ipſum caput ſulphureo odore implet. ebrietatem quadrātariam vel ſemihorariam ijs qui debiliori ſunt cerebro, momento inducit; ſtomachum aluumque turbat multis, quo fit vt pleriq́ue ijs potis; ſæpius, etſi partem vomitu reddiderint, aluina excreměta deponant, priuſquam domum redeant, & tamen non ſegniter vrinam reddant. Tonneletius medio inter Saueniriū & Pouhontium, ſed ad latus læuum deflectit, fere itinere, in plano ſed vliginoſo paluſtriq́ue omnibus Iouis Aeoliq́ue iniurijs expoſito, coiuit loco. Nam Sauenirium & Geronſter arbores opacant, natiuæque rupes commoda poturis ſedilia prebent. Pouhontius pulchro vndiq́ue ſuperbit marmore, ſedibuſq́ue lapideis bibentium ſeu ignauiam, ſeu laſsitudinem leuat. Sale nitro cæteris hic multo tinctior, quo ſit vt guſtu frigidiſsimus ſit longiuſq́ue à vitrioli, ſulphuriſq́ue dotibus abeat. Verū hac de re infra ſigillatius. Sed quando ſupra diſtillationis facta mentio; diſtillaui, & ego hoc anno hos quatuor fontes, cum doctiſsimo medicorum Illuſtri viro Domino Guilhelmo paddij, equite & medico Regis magnæ Britanniæ, & Domino Richardo Androes ſocio ipſius & viæ & artis, neque in fundo vaſis nitidiſsimi

(Nam quiquid aquæ effluxit, flegma dulce fuit,& ingratam calcem ſapiẽs,& quod quiuis horreret) preter rubricam, matrem ferri, ochrã, tantillumq́ue vitrioli inuenimus. preter quam quod diſtillata aqua Geronſter, in fundo, maculæ vnguis magnitudine erant; quæ cuiuis ſulphur videbãtur: cæterum laminæ cãdenti iniectæ, non liquefiebant, quod tamen ſulphuri ab aquis thermarum aquenſium relicto (nam & illas ijſdem organis diſtillauimus) accidebat. Quomodo erga hec mineralia his aquis miſta ſint capite 6. diſputabo. Gæringo autẽ & Ryetio peritiſsimis medicis, Saueniriũ diſtillantibus, apparuiſſe Sulphur, non item nobis, ſi quis mirabitur, legat Doctiſsimi Libauij epiſtolarum chimicarum paginam vltimam, cuius hæc ſunt verba de fonte Bernheymenſi, Aliquibus apparuit aliquid ſulphuris, mihi vero nihil,& fieri poteſt, vt diuerſis temporibus, diuerſæ ſe promãt mineræ, Hanc Libaui ſententiam quotidiana microcoſmi experientia cõfirmare auſim, nam quidam ſabulo vel arenis multum vexati, ſepe vrinas (quibus nihil fallacius) medico oſtendunt limpidiſsimas, imo multos noui quos cum ex ratione victus,& doloribus ea regione fixis certo nephriticos iudicarem, nec illis perſuaderem, iuſſi vt in caparem matulam, totos quinque, vel ſex

dies,

dies quicquid mingebāt colligerent, ita demū limpidiori, & ea quæ innatabat vrina abiecta, in fundo vel ſtatim, vel poſt euaporationem, arena ipſaque imminentis calculi materia ſe prodebant. Si vrina totius ſerum ſanguinis, in renibus ſecreta & collecta, nō ſemper quod in illis etiam copioſe continetur ſecum vehit, cur non & fontes aliquando aquam raptent ſinceriorem; vno aut, pluribus mineralium ſuorum, ad tempus diſſimulatis? ſępius itaque & diuerſo tempore diſtillandus fons, vt ſubterranea in eo latentia probe nōſcantur, quod, ſi Deus vitam ſuppetet, proximo à me anno fiet.

Diſcrimen horum quatuor fontium.

CAP. V.

IDiotæ qui ſolo ſapore aquas diſcriminant omnes acidos fontes, in eandem claſſem referūt, rati hoc ipſo quod aceſcāt, earundē eſſe virium: ignari multum differre, vnam ne an plures ſecum mineras vehant, clari ne an turbidi; Foſsilium ſubſtantiā, an vapores tantum, aut ſpiritus ſecum raptent. Aliter Philoſophi & Medici, inter quos conuenit, omnes qui in Spa fontes, foſsilia eiuſdem naturæ continere

tinere. Diſpari tamen quantitate: ita vt alter alteri proportione certa præcellat, eximijſque in re medica dotibus palmam præripiat. Cæterum quãdo maius & minus, vt ait Philoſophus 7. auſcultationis Phiſicæ cap. 4. Speciem non variant, tantumque excellentiæ diſcrimen relinquunt, videamus cui primas in hac quadriga demus; Sauenirij aqua, exhalationibus ſeu tenuioribus foſsilium ſpiritibus referta, leuior eſt alijs quibuſuis aquis, etiam per cbemiſtarum organa diſtillatis: Foſsilium enim vires magis quam ſubſtantiam ſibi induit, quo fit vt per corporis venas promptius meet, maturiuſque vim ſuam exerat quam alij. Vnde etiam abortus ſui loco niſi diminutis viribus tranſferri nequit, adeo vt vel in ipſum Spa tantum delatus, leuitatis multum perdat, grauiorque efficiatur, eductis nimirum ſpiritibus aquam leuiorem reddentibus, quibus amiſsis ponderoſiores cadaueriqúe ſimiliores effici neceſſe eſt. Decedit etiam quantitati aquæ, nam vaſe optime obturato, nec vlla gutta dilabente, ſi fons hic alio transferatur, minuitur, quia ſpiritu turgentia, plus loci, quam eo priuata occupare amant. Frambeſarius doctus Chriſtianiſsimi Regis medicus, ſcribit ſe bidui itinere abſentem, 48. lagenas Pouhontij, 12. Sauenirij afferendas curaſſe, illas acidiſsimas ſe guſtaſſe,

has

has vero nihil à communibus diſcrepaſſe, cùm illæ pleniſsimæ eſſent, hæ non item, vt quibus ſingulis aquæ vitrum deceſſerat, cum tamen vtræqve apud ſuum fontem, & eodem modò, ab eodem homine picatæ & ſubere obſeratæ fuiſſent. Ego ſane ante ipſos decem annos, ducentas exeunte Aprili impleui lagenas ex Pouhontio, quas in Angliam Illuſtriſsimo Chriſtophoro Harlæo Cómiti Bellemontio, Chriſtianiſsimi Regis ad Iacobum magnæ Britāniꝫ Regem Legato detuli, eaſque nihilo deteriores, quam in ipſo fonte, cùm prælibarem Dño poculum, (eram enim ipſi Medicus domeſticus) inueni. Geronſter huic operis celeritate nil cedit! imo in multis ſuperat, nam & inter bibendum ſæpe ſecundo, tertioque hauſtu, vẽtriculum vomitu deplet, multo ipſum tenacique flegmate leuat. ſæpe inteſtina pondere ſuo liberat, ſæpius etiam vrinam quibuſdam ciet, & ſi qui ad vomitum tardiores ſint, eos ſudore non moleſto, ab egerendi ſcilicet conatu, perfundit. Ethic ęgre transferri ob eaſdem poteſt cauſas, minus tamen Sauenirio patitur, quia plus ſubſtantiæ metallorum ſecum trahit.

Pouhontius mineralium & ipſe plerorumque particeps, ſed magis terreſtrium, cum ipſe alijs in mõtium cacumine poſitis vallem occupet, ideoque vtrique leuitatis palmam relinquit,

pigri-

pigriuſque potentiam ſuam, vt nunc ſumitur exerit, etſi & hic quia ſalis petroſi plus continet, inteſtina Sauenirio citius, tardius Geronſtro, ſtimulet. credo tamen quod ſi ad Pouhôtium tam exercitato, quã ad alios ſupradictos veniretur corpore, eum nihilo ſegnius Sauenirio aquas moturum, quod & in me & in alijs conſilio meo vſis, qui ipſum poſt horarium exercitium bibebant, expertus ſum. Tonnelêtius minus prædictis vitrioli & ſulphuris, plus ſatis nitri (quem cum ſale petræ idem eſſe dicit, poſt multos alios, qui primus de his fontibus ſcripſit Gilbertus Lymborch) nam pleraque alia communia cæteris habet hic fons etſi longe imperfectius; tum quia natiua vligine & cæno, facile ſordeſcit, tum quia omnes imbres momento, capaciſsimo vaſe ligneo, & nulla re obſiſtente, combibit. Hunc tamen fontem excellentiſsimus Andræas Treuiſius Archiducis Alberti Medicus, muro bipedali ſepſit, eumque multis commendauit, cuius rationes, quando ſub prælo librum eius eſſe audio, cùm viderimus, amicè expendemus.

Vnde

Vnde acorem habeant hi fontes.

CAP. VI.

PLeriq́ue veterum duabus de cauſis aceſſe-re res aſſerunt, primam aiunt eſſe putre-dinem, probant exemplo vini in acetum degenerantis: hoc enim per putredinem fieri, cum grauiſsimorũ auctorum teſtimonio, tum Gal. in lib. de Simp. med. Fac. auctoritate pa-tet: Aliam cauſam, caloris imbecillitatem aſ-ſignant, à quo diuerſarum ſubſtantiarum par-tes perfectè nequeāt concoqui, vt in fructibus acidis videre eſt. Ceterum neutra harum cau-ſarum aquis noſtris acciditatem cõciliat, cum iam per tot ſecula maneant acidæ, incorruptæ tamen, lympidæ, illimes, ſynceræ, putredinis expertes, nec eſt aſsignare tempus quo in fonte corrumpi incipiant, atque à ſua illa puritate acida deflectant, quæ omnia in alijs rebus pu-tridis, minime ſolent contingere. Imo, quod obſeruabile, ſi quando in penuarijs malè obſe-ratæ putiſcunt, acorem omnem, contra quam ſolet vinum, cereuiſia, & talia deponunt; ſapo-remque aquæ communis induunt, & ruffo co-lore tinguntur. Non etiã cruditas & indigeſtio; qui enim caloris imbecillitatem imaginemur in re, quæ ſua natura caloris omnis actualis ex-

pers dicitur. Addenda ergo veteribus cauſa tertia, acidæ videlicet rei permixtio, quã & ſi Ariſtoteles ſilentio inuoluiſſe vt alia videatur multa, tamen eã ſatis expreſsit, cum aquã ex accidẽti aceſcere dixit. An non id quod aquę naturam adulterat, corrumpitque, ex accidenti eſt? omni carere aqua ſapore debet, omniq; calore, cum natura eam frigidam humidamque finxerit. Vitruuius paulo exactius rem docet, cum ait ſuccum natura acidum, in terris concorporatum, in ipſis aquis aciditatem facere, cæterum huius ſucci, nec nomen, nec operandi modũ exprimit: Fallop, vir doctiſsimus à quo qui thermas deſcribũt, plerumque decurrũt, etſi de fontibus pauciſsima ſcripſerit, hos tamen fontes adumbrare tribus verbis videtur, quando fontium meminit, quos corruptiſsimo nomine Stpalia nominat, eoſque aceſcere dicit quod in ſe habeant chalchantum, aliqua ex parte aſſatum, aut quia vehãt aluminis quid parum exuſti. Si quis meę cõiecturæ locus eſt, putauerim plerumque ex calchanti commixtione, acorem aquis conciliari: coniecturã hanc duæ rationes firmant, vtraque ni fallor euidentiſsima, vna eſt, quod vbi inueniuntur acidæ, ibidem aut certe locis conterminis calchãti fodinas reperire eſt. Altera quod calchantũ ſaporis ſit acidiſsimi quod norunt omnes chimiſtæ,

miſtæ, qui vel calchanto, vel eius oleo, aut ſpiritu, quo nihil acidius, dicto citius tincturam roſarum, acore iucundiſsimo cum febribus calentiſsimis, ipſaque peſte pugnantem, concinant. Certus ſum quemlibet cui pituita naſum non obſtruxerit, huic coniecturæ ſuffragaturum, ceterum quomodo calchantum ſeu vitriolũ aquis ſe, aut acorem ſuum cõmunicet, non eſt cuiuis obuium capere. Tres omnino modi ſunt quibus id fieri ſolet, vnus quando ipſa aquæ ſcaturigo ſeu vena, mineram adlambens, ſecum ramenta ducit ſeu mineræ excrementa. hunc à pleriſque quos legerim receptum modum, imo ab ipſo Galeno 1. de Simpl. Med. fac. vbi ait: Quæ exactè ac ſincerè aqua eſt, ſi per bituminoſa, ſulphuroſa loca diſcurrens, ſubſtantiæ eius aliquid abſterſerit ſecumque traxerit, & quæ ſequũur: reijcit Tabernemontanus, inquiens hoc modo non fontes tantum, ſed & tota flumina medicamentoſa fore, cum Rhenus, Albis, Tagus, non tantum auri mineram adlambant, ſed & aurum ſecum vectent, ea copia, vt & nummis cudendis, qui etiam inde nomen trahunt, ſufficiant, multique illo colligendo occupati, ſe ſuoſque alant: Addit tantum abeſſe vt aurei, argenteique nummi virtutem vt vllam aquæ cui inijciuntur communicent, vt etiam alijs citius aquæ

metallis iſtis medicatæ putiſcant. Reſpondeo per mineram nos non intelligere perfectam & omnibus numeris abſolutam, & tam ſolidam, vt & ardentiſsimarum fornacum vim eludat: ſed crudam, inchoatam, & longa die niſi ab aquis rapiatur, in ſolidum metallum vi ſolis cõcreturam. Deinde, etſi quæ nominat flumina etiam hanc nouitiam ſecum raptarent mineram, tam vaſto tamen alueo, tantisque aquarũ gurgitibus ita obruerent, exiguam eius quæ paruis ſat eſt fontibus quantitatem, vt nihil inde mutari viderentnr. Cæteroqui ſcimus aurum vel argẽtũ quod ſeptima flãma recoxerit vt loquuntur pſalmorum interpretes, parum vel nihil virium aquæ daturum, ſi quis ipſum vel ſyncerum, vel candefactũ, vt vulgo fit, injecerit. Alter modus eſt, cùm vapor calchantinus è minera ſurgens præterlabentibus, vel vicinis, miſcetur aquis. Poſtremus cum idem vapor ſupernè genitus, ex ambientis cogitur terræ frigore, & in aquam acidam mutatur, quæ demum fonti vicino mixta, totum fontẽ aciditate gratiſsima, & quæ palatum aſſuetum parum feriat, imbuit: & hæc ſane acidarum omnium preſtantiſsima, lympida, argentea, ſyncera, minimũ ab aqua vulgari, ſi aciditatẽ auferas differens. Quęrat quis quonam horum modorum ſpadanæ aceſcant. Hoc ſane facile cognoſ-

cognoſcet qui leuiter philoſophia tinctus, ſolis hos fontes libarit oculis: nam Sauenirius maxime pellucidus, ſyncerus, tot ſæcula incorruptus manens, cui ingenioſiſsimi illud poëtæ quadret, fons erat illimis nitidis argenteus vndis, certe calchanti mineram ſecum non rapit, craſsiorem enim haberet ſubſtantiam, ipſiusque mineræ odor, naſum vapore, non iucondo feriret, nunc autem ſubſtantia tenui, odore ſaporeque periucondo ſe omnibus commendat. Itaque alterutro poſteriorum modorum, vel quod magis credo vtroque aceſsit Sauenirius: quod idem fere de Pouhontio & Tonneletio dixerim. Ceterum Geronſter, qui omnibus emunctæ naris, ſulphureum nidorem ſaporemq; manifeſto exhibet, virtuteſque ſulphurià medicis attributas, liquido oſtendit, ſine dubio ſulphuris mineram (primam illam necdum concretam intelligo) præter vaporē ſecum trahit. Quod vtinam nummiperdæ quidam terrarum ſcrutatores, ſuo nos aliquando lucro doceât. Valeant ergo qui nugacibus moti argumentis, æris florem ſeu calchanthum, aquis noſtris negant. Si inquiunt his fontibus chalchanthum miſceretur, egregiè calerent, inſignitaque acrimonia linguam ferirent, Atqui nemo ijs potis acrimoniam aut calorem, quin potius caloris leuamen experitur. Huic

nodo tam imbelli, facilis eſt cuneus. Dicimus enim aquas medicatas, etſi calchanthi, & aliorum viribus foſsilium rerum, quas decurſu ad lambunt miſceantur: earum tamen vires non niſi fractas, imminutas, atque debilitatas obtinere. Maxime cum terras perlabuntur, quæ contrariarum virium mineris ſcatet, vt fit Spadanis in aquis, in quibus calchanthi feruor, ferri frigore, rubricæ, æriſque, ſat ſuperque temperatur. Fingamus calchantum, ſulphurque tertio gradu calere, ideone aquæ horum qualitatibus aut ſubſtantia tinctæ, eodem caloris gradu æſtuabunt? Non ita; cum videamus ſulphurearum aquarum quaſdam actu frigere, alias tepere, nonnullas feruere, vt vel ouo coquendo, vel auibus deplumandis ſufficiant; prout nimirum multum parumque ſulphuris admixti habent. Iam vero plurimum vitrioli Spadanis ineſſe fontibus, eoſque eo vel ſolo, vel præcipue, aceſcere, hinc patet: quod ſi certam vitrioli, etiam noſtratis portionem in aquæ cymbio deſolueris, aut olei calchantini ſtillatij guttas aliquod inieceris, aquam ſpadanam æmulaberis, eius guſtũ lingua percipies, eoſdemque fere effectus, in leuandis morbis cõſequeris. demũ multi qui hanc aquã balneo maris, vel alio vaſe, quo chemici (aliũ curioſi aquas euaporãt, Spadanã exhalarũt, chalcãthũ

inuene-

inuenerũt vt Geringus, Ryetius. Beſanſonius, & alij. Denique in locis ſpa vicinis prope Franchimontium magnę ſunt fodinę, ex quibus vitriolum ſulphurque, maxima quantitate Eburones eruunt. Commune hoc omnibus quatuor eſt fontibus, quod cum eorum aquę in vaſe aliquo terreo adſeruãtur, etſi primo limpidiſsimæ appareant, poſt aliquot horas pinguedinem, vt in renum colliquatione, aut telę aranearum æmulam, innatãtem habẽt. Hanc ſunt qui ſulphur eſſe putent, eo quod ſi exhaletur, ſulphuris vt aiunt minerã in fundo relinquat. Ego vero, quod puto pleroſq; mecũ ſenſuros ſuccinũ liquidũ eſſe crediderim, vel quia clariorem ſulphure flammam edit, vel quia guſtui ſuccini ſaporem exhibet. Cõmune item oĩbus cauũ quod implent, ſiue ligneum ſit ſeu lapideum, vicina item ſaxa & quos pertranſeunt ſylanos, aut canales, rubro vel ſubflauo colore inficere, qui nihil eſt aliud quam mater ferri ſeu rubrica illa quã dixi. Et illud, quod omnes iniectas occidunt ranas, gambaros ſeu aſtacos, quos male hic cancros vocant, piſces item minores, nam in maioribus periculum non feci.

CAP. VII.

QVal itatum in primas, ſecundas & tertias trita iam in ſcholis diſtinctio: quare cũ ex qualitatibus formas rerum ſubſtã-tiales rimemur, quarum nullam tamen, ſi immortalem hominis excipias animã nouimus, aquarum noſtrarũ qualitates omnes penitius ſcrutemur. Conſtat ſane omnes hos fontes actu frigidos eſſe ac humidos, ceterum potentia calidos & ſiccos. Primum quiſquis eas biberit fatebitur; cum ſitim iucundiſsimè extinguant, quam tamen eſſe appetitum frigidi & humidi, qui Indos thermopotas non nouerat, definiuerit Philoſophus. Alterum infra probabimus, cum de earum vſu agemus. Experiẽtia quibus hæ aquæ miſceantur ſubterraneis nos docuit, cæterum qua proportione commiſceantur, quodquot mihi præſcripſerũt, ingenue neſcire fatentur, nec ſane video quî accurate ſciri poſsit quem inter calida & frigida, hæ aquæ habeant ordinem. Hoc in origine Nili, aut Democritæo in puteo cum veritate latet. Nimirum in luce rerum tenui, homines caligamus, in mediocri cæcutimus, in maiore talpæ ſumus, in maxima inſanimus. Sufficiat ergo

ergo ſcire his aquis ferri, ſulphuris, calchanti, aliorumque foſsilium vim ineſſe, qualitatum tamen primarum proportione manentę incerta, ſiue varietatem ſubterraneorum conſideres, ſiue bibentium diſpoſitionem diuerſam; cum hic pituitæ, ille bili flauę aut atræ medelā quærat: ille idoneis medicamētis aluinas feces eijecerit, hic nulla præuia vſus præparatione, fontes adierit. Quæ cauſa eſt, cur diuerſos ſentiant effectus, vti videmus omnia agētia æquiuoca, pro varietate obiecti vel materiæ; mutare ſuas operationes. Semper tamen hæ aquæ dum bibuntur, refrigerant & humectant. Mox calore ſtomachi domitæ calefaciunt, denique inſigniter exſiccant. Nec eſt quod ideo exſuccos quis & emaciatos his fontibus arceat, veritus vt omnino exſiccati, animam in calido & humido poſitam expellant: vidimus enim ſiccisſimos, & tantum non exſangues, viua potius cadauera quam homines, horum vſu fontium carnoſos & bene habitos euaſiſſe. Nimirū obſtructione mœſeraïcarum, hæpatiſque ablata, ventriculoque confirmato, meliorem chilum venis tranſmittentes, ſanguine optimo qui facile muſculis carnem reponeret, repleti ſunt. Sed hi, vt hoc obiter moneam ſolis clyſteribus aut manna, vel caſsia præparandi, alijs medicamentis relictis, quanquam & ſyrupum roſaceum

ceum

ceum vel violaceũ ſolutiuum admittere poſſunt. Hæc de qualitatibus primis. Quod ad alteras; abſtergunt, inciduntque humores viſcidos ac tartareos, pituitamque extenuant, hæpar, lienem, meſeraicas, omniaque viſcera in farctu expediunt, inflammationes domant, temperiei primæ reſtituunt; ventriculum vero aſtrictione ſua ita roborant, vt milleſimus quiſque ijs ex præſcripto medici vtens, nihil ſe damni ex actuali earum frigore, ſi tonneletium excipias, percipere fateatur. Neruis egregie robur afflant, ſerũ ſanguinis humoreſque excrementitios, bilem, pituitam, melancoliã, non vna via exturbant. Bibentiũ hi multum mingunt, hi ventris ſordes, atro ſemper, interdum viridi, flauo, cœruleo aliquando colore tinctas, magna in copia deponunt: vomunt alij ſudantque, & ſtirias naſo emungunt. Narrat Fallop. ſe Aquarianas aquas bibiſſe, totoque triduo, neque alui nec aliorum excrementorũ quicquam deieciſſe: cęterum tertio die tam copioſe ſudaſſe, vt ſudoris ſcutellas colligere potuerit. Viſi Geringo paralytici qui totam aquã ſcaphio redderẽt, interim non ſecus ac ſumpto catharſico tecederent, & tamen toto corpore ſudoribus difluerent, quod vellem notarent qui varias diuerſiones naturæ veriti, eidẽ pharmaco, vrinalia & eccoprotica remedia

incoquere

53

incoquere reformidant. Sed illos alibi. Matronas idem nouit, & nos vidimus, quibus ab his aquis vrinæ, menſes, hemorrhoides ſimul fluerent, ſic in

Spadanis ludit diuina potentia lymphis.

Sane hæ lympidæ, guſtu oculiſque gratiſsimæ aquæ, tam varias pugnanteſque vno tempore vacuationes prouocāt, quot vix vlla pharmaca odore tetra, colore horrida, ſapore abominanda præſtarent.

Quibus affectibus debellandis vtibilis ſit aqua Spadana.

CAP. VIII.

SEneca tertio Nat. Cap. I. De aquis inquit differemus, quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit vtilitas, quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis vitia percurant, quædam medentur vlceribus, quædam interiora fouēt potu, & pulmonis ac viſcerum querelas leuant, quædam ſupprimunt ſanguinem, tam varius ſingulis vſus quam guſtus eſt. Hæc ille. Certe Spadanę aquæ calidorum frigidorumque mineralium facultatibus dotatę non poſſunt nō calidos frigidoſque affectus in eodem diuer-

ſiſque

ſiſque corporibus percurare: & cum caloris opus ſit rarefacere, incidere, attenuare: frigoris condenſare, aſtringere, incraſſare, non mirum eſt his aquis contrarios edi effectus, nimirum menſes moueri, & rurſus nimium eorum fluxũ ſiſti. Sed à capite ordiamur: Primum catharros omnium morborum originem abſumunt, cerebri humore ſuperuacuo ablato, eoque mala hinc nata, vt paralyſin, artuum tremorem, & cætera his affinia curant. Narrat Ryetius ſuo conſilio vſum Dominum Arnoldum Brugel Eccleſiæ Collegiatæ in Oirſchot Canonicum, integra crurum reſolutione, etiam brachijs ex parte affectis, laborantem, has aquas bibiſſe, vrinam, ſudores, aluina excrementa ſimul copioſe dejeciſſe, nec multo poſt commodè per cubiculum ambulaſſe, cæterum recidiuam paſſum, obortis continuo pluuijs ad ſuos redijſſe. Hoc anno Illuſtris Domina Lumley Angla, vtens quotidiano conſilio Domini Fighardt medici Londinenſis, à tremore capitis quo vltra octennium laborauit multum leuabatur, cæterum eandem paſſa imbrium moleſtiam ad ſuos redijt, priuſquã, tam iniquo cœlo percurari poſſet. Scribit etiam Ryetius ſe vidiſſe Dominum Sanſeux nobilem Gallum, cõuulſione colli pertinaciſsima, & omnia remedia ludente correptum, vnicũ Spadanæ aquæ

quod

quod ſupererat tentaſſe remedium, reque vt videbatur infecta, in Fráciam occiduã redijſſe, cæterum domum regreſſo remiſſum malum, triennio continuo Spadam reuerſum, quarta demum eſtate inſignis ſuæ patiētiæ præmium tuliſſe ſanitatem perfectam: Cephalalgiæ, Hemicraniȩ. Vertigini obnoxios, quamquam tardius, multum ſolatur. Oculorum rubores, pota & admota tollit, vt etiam maculas faciei rubras, & eryſipelata, puſtulas denique à bile, aut ſalſo flegmate in facie ortas delet, ructuſq; cōtinuos, & vomitus, ſingultuſque compeſcit, quod ſane cum alijs annis, tum hoc ipſo in virgine quadam obſeruaui, quæ cum ſemper ſingultiret, tum huius aquæ, tum opiatæ quam infra ſcribam vſu, omnino conualuit, eique interim decima iam Luna menſes ſtātes fluxere. Non alibi manifeſtius vires ſuas exerit, quã in hepatis lieniſq; obſtructionibus atque inde natis malis perſanandis. Icterici ſanãtur multi, multi alterutrius, vel vtriuſq; viſceris ſcyrrho non confirmato laborantes. Melancolia flatulenta ſeu hypochondriaca curatos vidi cōplures. Hydropici adiuti multi. Ante biennium venit in Spa, exeunte Auguſto vxor Domini Berthelmy, Dñi de Buſſy Cōſiliarij in curia Pariſienſi, Hydrope leucophlegmatica quantum vnquam vidi laborans, cui cum conſiliũ

modum-

modumque aquas bibendi dediſſem, ſanior ad ſuos redijt, eademque hoc anno potis iterum toto fere bimeſtri aquis, ſaniſsima Lutetiam conceſsit. Calorem hepatis ac renum temperat, eorum arenulis detergendis & expellẽdis, omnium aliorum medicamentorum vim excedit, tum quia valde diureticũ, quia ſimplex, quia naturale, quia artis omnis expers, quia gratiſsimum pleriſque ad omnia alia nauſeantibus remedium. Vt arenarum concretioni obſtat, ita & calculi generationi renititur. Veſicæ calculum curare poſſe negat Pigræus, cæterũ viſitator Carthuſianorũ Ludouicus Hagerus vir omni fide digniſsimus, mihi non ſemel narrauit, ſe maximo laborantem calculo ſuperiori anno Spadam veniſſe, priuſquam eo iret, & domeſticis Herbipolẽſibus, & Leodienſi lithotomis ſentiendum calculum dediſſe; hauſtis magna copia aquis, ad ſuos redijſſe, multo eos minorem calculum reperiſſe, qui cùm hoc anno Spadam redijſſet, meque & multis admirantibus vltra decem hebdomadas, quotidie trecentas quinquaginta vncias bibiſſet, multũ adhuc diminuto lapide receſsiſſe, idem Lithotomus, & qui Lithotomo adſtitit D. Michael Ogerus, medicus excellens adfirmauit. Et ſane etiam ſi veſicæ calculum non frangeret, multũ tamen prodeſſet his aquis ante ſectionem vti,

quia

quia veſicam eluunt, calculum viſcida pituita & mucore quo obſidetur mundant; facilioréq; extractioni reddunt. Accedit quod ſæpe pituita nondum in calculum coalita, patientibus calculi ideam, ſymptomataq; omnia exhibeat, quod Gratiano ſæculi noſtri Lithotomo famoſiſsimo accidit, qui cum calculo ſe premi ratus, ſocio Lithotomo veſicam ſecandam prębuiſſet in vrbe Namurci; nihil præter tenacē pituitā quæ huic aquæ facile ceſsiſſet, eduxit: inſuper Horatius Augenius, Paræus, Hollerius, Marcellus Donatus, ſcribunt multos calculo laborare, cutaneo ſeu mucoſo inuolucro latente, ita vt catheteris omnis ſenſum eludant. Hi ſane ab his aquis multum iuuarentur; cum enim exemplo ſupradicti Carthuſiani friabilem attriuiſſe lapidem conſtet, multo facilius obuoluētem hanc cutem diſſoluerent. Eadem renum vlceribus & carnis in vrinario meatu incremēto, ſeu carnoſitati vtiliſsima eſt, tollit enim humorem qui illum generat, ipſum deſiccādo; & ſi aquæ Spadanę in meatum vrinarium iniectio fiat, vlcus cicatrizat, ſuaque roborante vi carunculæ regenerationem ac recidiuam impedit. Prioris exemplum vidi in ſene quodam Antvverpiano, qui cum continuo triennio quotannis ſex integros menſes hanc aquā plenis obduxiſſet faucibus, renum vlcere inuete-

rato

rato leuatus eſt: Poſterioris fidem mihi fecit
vir quidam religioſus, qũi meo hoc ipſo anno
vſus conſilio, à carnoſitate moleſta liberatus
fuit. Gonorheę Venere quicquid alij dubitẽt,
certo auxiliatur, quod & ego cum alias, tũ hoc
anno in duobus Pariſienſibus, & alij obſerua-
runt; Paraſtatarum dyſcraſiæ hinc natæ etiam
vtiliſsima eſt. Tuto itaque, qui morbo vel gal-
lico, vel ſuo laborant, vtantur: Si enim metal-
la, fatentibus omnibus vim ſpecificam ad hunc
morbum debellandum habent; huius autem
aquæ facultas tota ex metallis eſt, cui dubium,
quin Adonidis nepotuli, propitijs his aquis v-
ſuri ſint? Sane hoc ipſo anno quidam aphtis
ſeu vlceribus gallicis, vnguis latitudinem æ-
quantibus, os linguamque obſitam habẽs, eius
vſu cõualuit, quod iuratus cõfirmare poſſum.
Senſit idem Solenander conſil. 37. ſect. 3. ita
ſcribens: & Gonorrheis & carunculæ in virga
vtibiles hæ aquæ, meatu virgæ vnguento cam-
phorato libero reddito, potus acidulæ ipſum
eluet, refrigerabit, ſiccabitque vlcus quod in
eo remanſit, quod deinde eo modo roboratũ,
facilius obducetur cicatrice. Leproſis etiam
ſiue Elephãticis, morbo, venereo multũ affini
laborantibus, inſigniter opitulantur. Nam ie-
coris ardorem, ſanguinem aſſantem temperãt.
Dixi ſupra mucum aut humorem in veſica lẽ-

tum

tum his aquis elui, addo ſcabiem in eius corpore & collo, aut vlcus in ſphinctere ab ijs abſtergi mundarique, & ſæpe ad cicatricem perduci. Si cui male curato in perinæo abceſſu fiſtula ſuperfuerit, ab his aquis præſens remediū inueniet. Vterum muliebrem, albo fluore mucoque obſitum, & pota & per metrenchytam iniecta, valdè curat. Virginibus etiam ſolo fotu ad menſes albos profuiſſe ſcio. Cancro item, vterique ſchyrro, ſi commodè inijciatur vnice prodeſt, cum omnia phagędenica & dyſepulotica vlcera manifeſto iuuet. Inter cætera menſibus mouēdis in primis idonea, quod millies experientia comprobauit. Et tamen nimium eorum fluxum quouis alio medicamento fœlicius ſiſtit. Quod ante biennium in Antvverpienſi quadam domicella vxore Domini Moriconi; hoc vero anno in nobili virgine de Munichauſen obſeruaui, quarū vtraq; cadaueroſa facie, viribuſq; valde afflictis, cùm in Spa veniſsēt, ſanæ ad ſuos redierūt. Solenander conſ. 5. ſect. 4. his fluxibus inquit ſiſtendis, & cauſsis eorum auferendis, omnibuſque mēbris ſine incommodo confirmandis, maximè vtiles aquæ Spadanæ, & multæ earū in Eifflia æmulæ. Idem in aluino fluxu, ipſaque dyſenteria aliquoties vidi: Inter alios M. Petrus vander ſchroet Canonicus Syluæducēſis, poſt dy-

ſenteriam, etiam Lientericus, totum iam triennium his aquis ſuperiori anno me ſuadente potis, ſanus ad ſuos redijt, liber à febri, qua fere maraſmode iam detinebatur. Idem eaſdem hoc anno vtiliſsime bibit. Purgant enim hi fontes, atque inteſtina roborant. Tandem cauſa mali excluſa aluinos fluxus ſiſtunt; quod iã antea à Myrobalanis etiam & Rhabarbaro fieri multi adnotarunt medici. Vermes omnis generis egregiè deturbant, quod luculẽta narratione Gheringus confirmat. Res, inquit, dictu mira. Mulier annorum quadraginta ſex, quæ ob diuturnam menſium ſuppreſsionem in aſcitem inciderat, à quo vt liberaretur octo iam annis peritiſsimorum medicorũ diligenti cura fruſtra vſa fuerat, tandem potu aquarum Spadanarum per aliquot ſeptimanas continuato, cœperunt fluere menſes, ac tandem aqua ſatis copioſe, ac tertio vermis quidam ſemicubiti longitudine, quadrupes, cauda oblonga, figurâ fere lacertæ, cineritij ferme coloris extra aquam, in aquam vero proiectus colorem exhibebat rubrum; poſtremo octo aut nouem ſimilis figuræ & coloris, ſed vermiculi prodierunt. In ſumma, tantam illa ſaburræ ſeroſorũ excrementorum ex diuturna illa mẽſium ſuppreſsione natorum, copiam excreuit, vt illicò venter, qui ante in maximam ſublatus fuerat

molem

nolem detumeſceret, ægraque ſtatim melius
abere cœpit, & in præſentia ſatis commode
abet. Hoc ſane adſeuerare audeo me adoleſ-
entem Ægidium d'Ouffet, etiam nunc Bar-
holomæi Wolters Sartoris famulum, vndiq;
ermes egerentem, nam infinitos vomebat;
er anum reddebat, imo lectu, vel viſu rariſsi-
num, mingebat, his aquis percuraſſe. Ita me
ene amet Deus; vti ſemel in matulam vitreã,
na mictione ſedecim viuos vermes reddidit
ne præſente, & quæ mea eſt curioſitas, quia
ucum timebam, matulam tenente, qui à me
n domum Bauaricam (Xenodochiũ eſt à Prin
ipe noſtro Sereniſsimo inſtitutum, cui iam
extum annum præſum) miſſus; harum aqua-
um vſu, medicamentiſque ei rei dicatis, ſani-
atem qua nunc pollet optimâ, paucis diebus
onſequutus eſt. Si quis eum ob rei raritatem
idere volet, in ædibus dicti Bartholomæi, ad
edem S. Vrſulæ inueniet. Et hoc mirum quod
x nobilium fide dignorum qui oculati adſti-
ēre teſtes, relatu habeo, ruſticum cui dormi-
nti in aurem inſectum penetrarat, cum dolo-
e tantum non furiãte, acidi fontis aquam auri
nmiſiſſe, mox vermem à roſione & punctu-
is abſtinuiſſe, nec multo poſt fruſtatim edu-
tum eſſe. Vteros etiam tumentes iuſtoque hu-
nidiores deſiccat: quo fit vt multæ quæ ęterna

 ſteri-

ſterilitate poſt duodecim, vel vt vidi quatuordecim annorum matrimonium infrugiferum damnatas ſe putabant, harum aquarum vſu matres factæ ſint. Cęterum hoc potius pręſtāt in vterum per catheterem immiſſæ, vel per inſeſsionem, aut vaporarium applicitæ: quanquam & potæ aliquid proſint, purgando venas, roborando viſcera, calefaciendo partes vtero vicinas: vt mirer ſcripſiſſe Senecam, reddi cauſam non poſſe cur aqua Nilotica, fæcundiores faciat fœminas, vt quarundam viſcera longa ſterilitate pręcluſa, ad conceptum relaxauerint: quare in Lycia aquæ quędam conceptum fœminarum cuſtodiāt, quas ſolent petere quibus parum tenax eſt vulua: huius enim rei cauſas obiter adduxi. Artheticis prodeſſe ſcribit Pigręus, eo quod ſerum expurgāt, quod in articulos lapſum membranas tentando, diritatem illam dolorum, carnificinamque excitat: Cęterum niſi purgatiſsima corpora ſint, fluxus ciendo, tum hoc anno, tum ſuperioribus nocuiſſe, arthritimque alieno tempore accerſiſſe vidi: cui rei teſtem laudare poſſum Dominum Laurentium Petri Iureperitum, cui hoc anno aquas bibēti, tertio die, podagrâ primum: dein chiragrâ, qua ad eum diem non laborauerat, quia, vt ipſe fatetur purgationem neglexerat, ſuperuenit: & ratio cur podagricos

non promptè iuuet eſt, quia neruos & articulos non tangit nec eô, vt ad cerebrum, promptè vapores tranſmittit. Per accidens tamen prodeſſe hæc aqua poteſt, roborando nimirum viſcera & impediendo generationem phlegmatis, & ſeri, quod in articulos decumbendo, podagram excitat. Ceterum ne longior narratio moleſta ſit, cum Gheringo harum hiſtoriarũ cupidos in Spa remitto, vbi quotannua exempla, etiam curioſiſsimorum animos explebũt.

Qua ratione prædictis affectibus laborantes, ſanitati reſtitui poßint.

CAP. IX.

QVi proximum legerunt caput, ſine dubio Aretalogi, vel Ceretani orationem ad omnes morbos remedia profitẽtis, audire viſi ſunt, itaque res habet, vt omnes qui harum aquarum vires deſcribendas ſumpſerunt, cum eas in pleroſque humani corporis affectus valere dicunt, fiduciam apud paucos, fidem apud neminem prope inueniant, Cæterum ſi in Spa maturè & conſtantibus naturalibus vitalibuſque facultatibuſque venerint; (nam quoſdam, & inter alios nobilem quendam Moreſini Venetum: Piccenini teſtudinis

 pulſandæ

pulſandæ peritiſsimum Romanum, tertio priuſquam morerentur die, vt alios taceam, Spadam ab ijs quos primis huius libri notaui lineis; miſſos vidi) aquaſque quo dicemus mo do biberint, indubiè quæ dixi vera eſſe fate buntur. Pauciſsimos enim vel nullos Spad incolas, capitis doloribus, cardialgia, calculo obſtructionibus renum, hepatis, lienis, meſe raicarum laborantes, inuenies. Ictericos, hy dropicos, podagricos, ſcabioſos, epilepticos quod ſciam nullos. Sed cum modo bibend aquæ: Vt enim non medicamenta modo, ſe & alimenta nullo ordine modoque, & alien tempore ingeſta, damni multum, commod nihil adferre ſolent; ita & aquæ Spadanæ, ni certo anni tempore, certaque diei hora, mod & quantitate conuenienti, corpore bene ex cõſilio periti medici præparato bibantur, mor bos augere potius, quam auferre amant. Ni mium mel, fit fel, nec quicquam tam bonum habet ſublunaris mundus, quod non malæ fæcis aliquid ſecum trahat. Ne igitur aquæ quibus multi votiuam ſalutis appendere tabulam, ſequiori vſu infamentur ab ijs, qui ex prauo earum potu, morbis non tantum non ſunt leuati; ſed & cum valerent optimè, voluptatiſque causâ eas biberẽt, febres, aliaque damna contraxerunt; vt hoc anno, Genuenſi cuidam

nobili

nobili accidit, & aliquot Belgis: alijs ventres intumuere vt hydropici viderentur; modum eas commodè bibendi docebo, ſi prius cauſas cur ſupradicti in hos caſus inciderint, aperuero quam breuiſsime, vt alij horum exemplo docti, has ſyrtes vitent. Conſtat febres naſci ex rebus preter naturam calorem noſtrum naturalem accendentibus: Cæterum & ſi ſanguis ſolo calore aucto febrem excitet, alij tamen humores, vt docet Gal. Sec. de diff. febrium quatuor primis capitibus, niſi putreſcant, febrem accendere non poſſunt; non putreſcent autem in corpore perſpirabili & libero, obſtruatur ergo febri tentãdum corpus neceſſe eſt: Hæ itaque aquæ cum valde diureticę ſint, humores facile & confeſtim ſecum ad venas rapiunt, quæ cum tam multæ materiæ tranſitũ prębere non poſsint, obſtruuntur: obſtructis venis, humores ijs contenti, accedente calorę alieno, & vitiante vel educente calorem genuinum, ſeu natiuum, putiſcunt, vnde homines febriunt. Cæteroqui certiſsimum eſt, purgato bene corpore, has aquas, plus momenti ad debellanda omniũ febrium genera, quam vlla alia pharmaca obtinere. Eadẽ ratio eſt ſubitæ hydropis, vel potius tumoris hydropem mentientis. Calefit aqua Spadana in ventriculo, pulſoque actuali ſuo frigore, potentialem ſuũ

 calorem

calorem in actum reducit, & ſic pituita, quæ plurima in corporibus mollibus maximè fœmineis & cachecticis ſtagnabat, attenuatur primum, dein in aquam ſoluitur, quæ ſuo pondere imam ventris impletura capacitatem deſcẽdit, nec hoc mirũ, cum in dies catharticis medicamentis incautè adhibitis, idem fieri videamus: quæ cum magna copia in abdominis cauitatem decumbunt, in eam molem ventrem attollunt, vt hydropem præſentem omnes iudicent. Quæ cauſa eſt cur in longo apozematum putuitam ſoluentium vſu, ne ægri pituita craſsiori pleni, hoc periculum adeant, periti medici quotidie apozematis sũptioni, aliquid trochiſcorum de abſynthio, de caparibus, de eupatorio, de ſpodio, de carabe, &c. præmittant. Alioqui vel ſolis ſyrupis nimis incidentibus, hydropem quoſdam incurriſſe, notat Auerhoës 7. colliget, dicens etiam ſyrupi acetoſi ſimplicis immodico vſu hoc accidiſſe: qui horum trochiſcorum vſu, malum hoc præuertere poterant. Verum vni aut alteri medicamẽto ſi recens ſit hoc malum, cedit, vti plures teſtari poterunt, qui hoc & ſuperioribus annis, his incommodis à me leuati ſunt. His affectibus obiter elucidatis, rei me accingo. Qui aquas bibituri ſunt, vel ſani voluptatis ergo, vt ſolent recens nuptæ cum maritis, vel proci cũ

amaſijs

amaſijs : aut ægri neceſsitate adducti illas adeunt. Illis leue eccoproticum ſiue elect. lenitiuum, ſeu benedicta laxatiua, ad dragmas 9. vel 10. ſeu caſsię vncia vna cum ſcrupulis duobus rhabarbari vel mecoacæ: vel ſyrupi roſatij ſolut, vncię tres plus minus ſuffecerint. Imo qui copore ſat laxo fuerint, vt ſunt qui bis ter in dies ſecedunt, nullo medicamento præuio, Pouhontij vel Geronſterij aquis per ſe ſatis aluum iam incitatam promoturis, vti poſſunt: ægros conuenienti & affectui propio medicamento purgare cõuenit, & quoniam plerique vel pituitæ, vel bili flauæ, vel atrę ſeu melancoliæ medicinam petunt, idque vt affectibus ſuperiori capite recenſitis occurrant, obiter formulas pręſcribam, vt qui in Spa vel medicum non inuenerit, quod raro accidit, hoc enim anno quo ſcribo, pręter me quatuordecim ibi viſi medici, vel qui ſumptui parcere volet, quod multi faciunt, hinc ſibi medicamentum non nociturum petere poſsit. Cæterum hoc moneo, me pręſcribere formulas quæ noſtratibus pharmacopolijs conueniunt. Cum enim Galli, Hiſpani, Angli, qui recentiori quã nos rhabarbaro, manna, agarico vtuntur, ſex dragmis, vel octo electuarij alicuius, purgãtis, in decocto cordiali, vel aqua aliqua ſtillatitiâ ſoluti contenti ſint, ſcammanioque defæca-

tiori

tiori forte, quod tamen ſolum oĩa, purgantia pharmaca ſtimulat, quam noſtrates vtantur, nos totis decem dragmis, vix tantundem proficimus. Imo cum chymicis eorum medicamentis vtimur, niſi doſi pluſquam dupla vtamur, & operã, & tempus, & nummos perdimus. Qui ſua in patria, quod ſuadeo, medicamentũ prę̨ſumpſerit, leni pharmaco eluuiem in itinere cõtractam, cum ſpadam venerit, eluere poterit. Cę̨teri hę̨c aut ſimilia, vel in Spa, vel Leodij ſumant. Qui pituitoſo affectu laborant, capiant fol ſaluiæ, Bethonicæ, verbenę̨, maioranę̨ añ. manipulum: florum cyperi, anthos, primulæ veris, pæoniæ, ocymi caryophyllati, centaurei minoris añ. pugi, radicis galangæ, ę̨nulæ añ. dragmas tres, pyrethri dragmã; fol ſenæ or vncias duas, agarici, mecoacę̨ an dragmam, bulliant in aquæ ſ. q. ad vncias nouem, in colaturâ ſolue electuarij de dactylis, de ſebeſten añ dragmas ſex, ſyr de ſtechade, byzantini, Iuiubini añ. vnciã, olei cinnamomi ſcrupulum. miſce pro tribus doſibus, vel continuatis, vel vno intermedio die ſumendis. Aut ſumat tabellas. Rec ſpec elect Indi dragmam, cũ ſaccaro aqua maioranę̨ & aniſi ſoluto, q. ſ. f. tabellę̨; quæ olei cin guttis aliquot irrorentur plumâ, vel cum ſaccaro ſimplici, & ſyr de ſtę̨chadę̨ fiant boli pro triduo, qui accurate diuidantur,

dantur, ſi malit pillulas accipiat pill fœtidarũ dragmam vnam ſemis; cochiarũ, ſine quibus añ. ſcrupulos duos, trochis alhandal ſcrupulũ, cum aqua cinſ pill 21. ſumat in dies ſeptẽ, poſt primum ſomnum, & ſi poteſt, dormiat vnam alteramue horã. Qui bili remedia volet, ℞. capill. veneris, cychorei, acetoſę, ſonchi, endiuię, añ. manp. flor roſar. violar. nymphææ, añ. pug. rad graminis aceto maceratarũ, rad aſparagi, quinque folij añ. vnciam vnam ſemis; tamarindorum, paſſularum iubarum añ. vnciam quatuor ſem frig maior, añ. dragmas duas, bulliant in ſ. q. ſeri lactis ad lib. 1. in collat. ſolue elect. de prunis ſolutiui, de turbith cum rhab, añ. vnciam, de ſebeſten vnciam vnam & ſemis, ſyr oxyſaccharæ, limonum añ. vncias duas, olei vitrioli minimum, ad aciditatem iucundã, miſce pro tribus doſibus. Si malit pill. capiat aggregatiuarũ, Arabicarum, aurearũ añ. ſcrupulum, addat dacrydij grana quatuor cũ aqua roſarſ pill. 7. repetat duobus aut tribus diebus, aut ſumat pulpæ tamarindorum vnciã ſemis, ſucci fumariæ denſati dragmas duas, caſsiæ vnciã, dacrydij grana nouem, f. bolus, aut infundat dragmam vnam & ſemis rhabarbari, ſpicæ ſcrupulum ſemis, in aquæ endiuiæ & vini albi añ. vncijs duabus; mane ſoluat in colatura ſyr roſ. ſolut. compoſ. vncias duas: repetant bis terue.

terue Melancolicis affectibus laborantes hoc modo purgari poterunt, Rec florum ſtæchadis, Sãbuci, geniſtæ, epithymi, thymi, centaurij min, an̄. pugillum. herb Mercurialis, fumarię, pulegij, ſerpilli, corticis mediani ſambuci an̄. manipulum : radicum polypodij, ænulæ campanę an̄. vnciam ſemis, fol ſenæ or vncias duas, ſeminum citri, carthami, an̄. vnciam ſemis, macis dragmam, bulliant in ſeri lactis, vel iure caponis antiqui ſ. q. ad vncias nouem: incolat ſolue conf Hamech, electuarij Indi an̄. vnciam ſemis, electa catholici dragmas ſex, ſyr de epithymo, de fumaria, mellis mercurialati an̄. vnciam: ol vitrioli q. f. ad aciditatē palato gratam. Pillularum in hoc affectu rarior vſus eſt, niſi ex capite laborent, tunc enim quia longiori à ſpatio euocandi humores, pillulæ alijs pharmacis præſtant. Sed ſtatim ijs ſumptis iuris aliquid, vel decocti ſorbēdum. Siccus enim humor eſt ſqualiduſque, & naturâ cunctator, ideoque humidis liquidiſque remedijs oppugnandus. Si quis tamen ad omnia alia nauſeans ſolis pillulis vti velit, capiat maſſæ pil aſſaiereth, indarum, de lapide lazuli an̄. ſcrupulum fætidarum ſcrupulum ſemis cum oleo aniſi q. ſ. f. pil. 7. hieræ ruffi dragmæ 5. vel 6. (ſępè dedi ad vnciam & paulo amplius) cum ſaccaro vel ſyr in bolum formatæ, valide conueniunt.

Aut

Aut R. elect catholici dragmas 5. confect hamec dragmas 3. lapidis armenij pręparati ſcrup duos, cum ſaccaro fiant boli. Cęterum quia raro humores ſinceri, plerumque mixti peccant, ideo pleriſque hanc vel ſimilem potionem ſuadeo. R. herb rec endiuiæ, Bethonicæ, lupulorũ añ. manipulũ. florum hyperici, geniſtæ, Keiri, ſambuci, añ. pug. 1. radicũ acori dragmã vnã ſemis; bulliãt in ſ. q. aquæ ad vnc tres, in col ſolue el cathol dragmas ſex, ſyr oxi ſaccaræ vnciã vnã, aquę cin dragmas 2. f. hauſtus: aut ſi quis ſumptus vel non habet, vel metuit, petat à pharmacopęo elect cathol (quod ſolum vt & electuarium lenitiuum ingrati ſaporis expers eſt) dragmas decem, diſſoluat in iuſculo aliquo, vel vino albo: hoc ter quater repetat prout opus fuerit, vel continuo, vel interpolatis diebus. Cęterũ cõtumacioribus malis pręcedentia decocta magis conueniunt. Fortean mirabitur quis, quod triduanas omnibus, vel quatriduanas pręſcribam purgationes, cum diariâ hactenus plerique cõtenti fuerint. Dico tres vel quatuor leuiores potiones, vni validę pręferendas, nam primo die primam purgabunt regionem, hoc eſt ventriculum & inteſtina, ſecunda hępar deplebunt, ipſiuſque obſtructionem & infarctum expedient: Tertia venas, quæ reuera ſtabulum ſunt colluuiei,

morbos

morbos mortemque accerſentis, emundabunt. Principibus alijſque magnatibus, cum fere familiarem ſecum trahant medicum vel Leodio ſecum ducant, pharmaca non præſcripſi; extracta, eſſentiaſque pretioſas omiſi, quanquã & hæ illis qui pecunia affluũt, nõ incommodè donentur. Aptari corpus aliquo horum medicamentorum neceſſarium eſt, ne forte aqua noxios humores incurrens, eos ſecum rapiat, inuentamque obſtructionem augeat. Imo qui ſaluti ſuæ rectè conſultum volet, octauo decimo, vel duodecimo quoque die, medicamentum; ſed ſemel tantum reſumet, atque tunc aquæ hauſtum in diem proximum differat, ſic liberius permeabunt aquę, totaque cloaca humorum elota, corpus ſaniſſimum relinquent: quod velim plerique medici ægris ſuis imperent, memores etiam eos qui guaiacinæ vacant dietæ, ſi non octauo vel decimo repurgentur die, ac niſi aluus ſemel quotidie reſpõdeat, ſymptomata incurrere grauiſſima.

Remedia

Remedia his aquis in actum ducendis neceſſaria.

CAP. X.

CVm non omnes his aquis ea quà dicam quantitate, pauci etiam ijs quas præſcribam hebdomadibus, vel mēſibus bibere poſsint: ideo remedia quædam addere viſum eſt ſelecta, maliſque in quæ has aquas valere dixi debellandis idonea, atque vt loquuntur chymiſtæ ſpecifica. Hæc remedia quacunque ratione, ſolida, liquida, conſiſtentiâ mediocri, coaluerint, tota hora, vel eius dimidio, aut certè quadrante ante ſumenda. Aut ſi quis nauſeam aliudue incommodum inde timet; vel proximè eam ſumptionem præmittat aquis, aut in primo earum alteroue vitro hauriat, ita diureticâ vi aquæ Spadanę adiuta, facilius corpus permeabunt membrumque cui deſtinantur, attingent. Veniamus ergo ad cerebrum humidum ſeu catharris obnoxium. Mirabitur quis me huic malo, multum aquæ preſcribere, cum iam toti medicorum ſcholę hoc verſu aures caleant.

Ieiunes, vigiles, ſitias: ſic rheumata cures.

Credunt nimirum contraria contrarijs curari

quare

quare cum ieiunium, & vigilæ, & ſitis exſiccent, his cerebri humiditatem opportunè oppugnare videtur. Iam ante dixi has aquas actu humidas, potentia potenter exſiccare & calefacere, ſicque ventriculi & cerebri vitia emendae. Catharroſi itaque ijs vſuri, huius ſyrupi præcipiant vnum alterumque cochlear. ℞. viſci quercini, radicis & ſeminis pæoniæ, ligni aloës, ſaſſafras odori non carioſi, ſcobis eboris, ſcobis cornu cerui apto tempore, hoc eſt cum in furias ignemque ruunt, quod fere fit à medio Auguſti, ad idus Septembres, añ. vnciã ſemis, corticis citri ſicci, corallorum pręparatorum, piperis, acori veri, Zedoariæ, galangæ granorum iuniperi añ. dragmas 3. florum ſtæchadis, liliorum conuallium, pœoniæ, bethonicæ, lauendulæ añ. pug. vnum ſemis, bulliant omnia in ſ. q. aquæ ſtillatiæ liliorum conualliũ, pœoniæ, flor tiliæ ad libras duas, inçolatu ſolue ſaccari roſati perlati q. ſ. coque ad conſiſtentiam ſyr apprimè cocti. Hoc etiam vti poterunt vertiginoſi, à paralyſi & tremore ſibi metuentes. Pauperes capiant baccarum lauri, iuniperi, rad. ariſtolochiæ rotondæ, pyrethri, gentianę, Zedoarię, añ. dragmas duas; excipiant omnia pauco melle anthoſato, aut ſimplici, & ducant in formam electuarij ſolidi: capiant ad magnitudinem fabę vel amplius.

Cæterum

Ceterum Leodienſes pharmacopei aquam habent catharralem à ſocero primum meo Thoma Ryetio ipſis communicatam, cui ſi addatur aliquid theriacę antiquę, vel mithridatij, optimum dictis malis fiet remedium. Eius deſcriptionem quam Illuſtris & generoſus Dominus Ioannes Curtius, Dominus d'Oupey &c. ab Alexandro FarneſioParmenſium principe acceptam, ipſi pro arcano pluſquam Eleuſinio communicauit, libens hic euulgabo, quando certiſsima fide aſſeuerare poſſum, fidum & tutum his affectibus eſſe remedium, ſi eius cochlear vnum alterumque hic mane, domi ſuæ lectum ingreſſuri ſumant, atque temporibus interdiu ſepe oblinant. Deſcriptio hęc eſt R. florum ſaluiæ, roriſmarini, lauendulæ, caryophyllorum, nucis moſcatę, cin, ſac, añ. vncias duas, granorũ paradiſi, macis, Zedoariæ, ſem coriandrorum, piperis longi, & nigri, añ. vn-ſol rutæ, abſynthi añ. dragmas duas, pomum aurantium inciſum vnum, omnia groſſo modo tuſa macerentur plures dies in vini cretici libris quatuor, vini albi optimi libris ſex, deinde diſtillentur per arenam. Oculorum rubori & faciei tuberoſæ, nihil melius quam ſi Spadanis aquis pręmittant hauſtum aquę ſtillatitię ex folijs hederę terreſtris, qua etiam oculos faciemque abluent. Singultuoſis poſt ventri-

culum ex hierę vſu perpurgatum, tam à calida quam à frigida ortum habente, vtiliſsimę hę aquę: ſi modo in ſingultu calido prę mittāt ſpecies diarhodonis Abbatis, ſiue in tabulis ſiue conſeruę alicui, vt rob. deribes, aut berberorū mixtas: aut ſi hinc minus iuuentur, ſumant duos vel tres ſcrupulos philonij Romani, cum ſyr papaueris, & aquâ menthę vel abſynthij. Ceterum cum virginem illam cuius ſupra memini curarem, nec hoc medicamine quod pleroſque iuuat proficerem, ſingulis doſibus opij tria vel quatuor grana remiſcebam. Si ſingultus frigoris ſoboles ſit, R. ſchęnanti, calami aromatici, aniſi, ſalis menthę & abſynthij An. dragmam vnam, croci, ligni aloes, ambrę, cariophyllorum, aloes alexandrinę, añ. ſcrupulos duos, coriandrorum cum ſucco cydonij pręparatorum, caſsię ligneæ añ. ſcrupulum, cõſeruæ aurantiorum vncias duas, cum ſaccaro aqua aniſi ſoluto q. ſ. f. elect. Vomitu moleſto vexati, regionem ventriculi linant vnguento, quod capit olei maſticini vnciam, ol macis ſemunciam, ſpec aromatici roſ. ſcrupulos duos, ceræ parum, fiat vnguentum. Intus autem ſumant vinum Alleganticum, cui incoxerit radices mali cotonei, cuius vnum alterumue cochlear ſufficit; aut vtantur radice acori, aut, zinziberis, aut anthoræ, aut eringij conditâ.

Ictero

Ictero viſcerumque obſtructione laboranti-
bus, item ijs quibus retenti vitium faciunt mẽ-
ſes, commodè prȩſcribebat hoc anno Genero-
ſus & doctiſsimus Guillelmus Paddij R. troch
de Eupatorio, dragmas duas & ſemis, cyphios
ſeſquidragmam, gummi ammonij generoſo vi
no ſoluti, chalybis præparati añ. dragmã, ſpe-
cier diarod Abbatis, ſcrupulos quatuor, ſalis
cochleariæ, abſynthij añ. dragmam ſemis, dia-
galangæ ſcrupulum vnum, conſer. roſ. damaſc
vnciam vnam, conſ. flor. calendulæ vncias
duas, cum ſyr byzantino & de cort citri añ. q.
ſ. f. opiata: ſumant dragmam vel amplius. Pau-
peribus puluis interaneorũ terræ præparato-
rum, aut radix rubiæ tinctorũ ſuffecerit. Are-
noſi & calculoſi, vel præbibant Heurnij illam
optimam inſolatu factam diſtillationem, quæ
recepit vini ardentis, aquæ fragrariæ & petro-
ſellini, cuiuſque libras duas, maluatici acerbi
libram, miſce primum vtraſque aquas ardenti
quadrante horæ, mox iunge maluaticum, &
ſaccari candi tuſi, libram; macera dies octo,
nec moue, tum effunde, & iterum dies octo
ſoli redde, demum quod clariſsimũ eſt deple,
eiuſque ante aquas ſume cochlearia tria: Aut
elect diaſpermaton, Fernelij dragmas tres vel
quatuor præcipiant. A Renum vlcere male ha-
bitis feliciter prȩſcripſi, R. olibani, maſticis

añ. vnciam ſemis, gummi arabici, ceraſorum tragacanthi, añ. dragmas duas, ſem frigid. mund. añ. ſeſquidragmam; troch Alkekengi dragmas tres; extracti corticum rad. iuſquiami, croci añ. dragmam ſemis, cum ſyr de altea fernelij f. maſſa, de qua deglutiat dragmam. Ad gonorrhęam, aut fluorem muliebrem, vtiliter prę ſcribitur hic puluis, qui habet capulorum glandium, ſeminis viticis, ſem Cannabis parum toſt, gummi arabici, tragacanthæ, carabe, mummiæ, boli armeni, mandibularum lucij añ. ſemunciam, cum terebinthina cypria f. pill. paruæ quarum ſumant dragmam: aut cum ſyr myrtillorum aut de roſis ſiccis. ducatur in formam opiatæ. Verminoſis diuitibus do bezar cum oſſe ceruino, eo quo dixi tempo re collecto; pauperibus vel corallinam, vel mercurium crudum, crebro tantum per coriũ tranſitu repurgatum, à quo qui ſibi metuit legat Mathiolum, Fallopium, Maſſam, Geſnerum, Cratonem, Fœlicem platerum, alios.

Quando bibendæ ſint aquæ Spadanæ.

CAP. XI.

TEmporibus medicina valet, data tempore proſunt:
Et data non apto tempore vina nocent.

Etiam

Etiam lymphæ Spadanæ niſi anni aptum quis tempus ſeligat, horamque diei commodam, nocitura eſt; vniuerſim omne tempus ſudũ, quoties aer ſerenat, huic potui peropportunũs: pluuio cœlo, cum Iouem per cribrum mingere, nugatur Ariſtophanes, aut cum denſa, & mox caſura pẽdent nubila, multum de aquæ huius viribus & prꝙſtantia decedit. Nec mirum eſt admixtione craſsiorum vaporum, vel imbrium, has aquas adulterari, aciditatemque natiuam, ſi non omnino deponere, minimum certè eius retinere, atque ad communium fontium ſaporem accedere; Quod bibentes magno ſuo tædio experiuntur, qui magno ſumptu, maiore nauſeâ, multum maris & terræ emenſi, quando cœlum tota fere æſtate, vt hoc anno, pluuium nacti; inſipidam ferme, aut minimũ acrimoniæ habentem bibunt aquam. Verum cum æſtate, & Autumni initio, dies vt plurimum ſunt ſereniores, ſpatiũ quo ſol noſtrum pererrat Horizõtem longius, iterque facturis commodius, multaque ad ambulandum inuitent, vnde calefacto corpore auidius, & copioſius hauriuntur aquæ; ideoque hoc anni tempus reliquis opportunius iudicant omnes medici. Germani & Belgæ neſcio à quo Macaroneorum ſctiptore verſum ſumpſerunt.

Mẽſibus in quibus R. nõ debes bibere vuater

 Itaque

Itaque ante Maium, & poſt Auguſtum boni viri, vini quam Lympharum cęteroqui amantiores, aquam bibendam negant. Si de alijs fontibus, ſtagnis, lacubus, quos primo vere ranarum bufonumque ſpermata; ineunte Autumno decidua vicinarum arborum infamant folia, ita ſentiunt, eorum ſententiæ libens ſubſcribo: Sin hos fontes aliorum numero adſcribunt, in alia eo omnia. Nam & veris tempore & Antummi, & hyeme etiam adulta, cum omnia gelu acri rigent, & penetrabile frigus, non terræ tantum mandata ſemina, ſed & mineras per antiperiſtaſin calefacit, ſummo cum fructu hæ aquæ bibuntur. Ante biennium Illuſtriſsima Domicella Henrica de Rohan ad vigeſimum vſque Septembris diem, me ſuadente & pręſente, magno ſuo bono bibit & toto quadriennio ſuperiori, noui multos, & inter alios Antvverpianum quendam ciuem, vlcere renum à quo etiam liberatus fuit, laborantem, totas tres hyemes continuas hanc aquã bibiſſe: & ſane media hyeme, cum per oppoſitionem frigoris contrarij, calor in ima terræ ſe recepit viſcera, aquæ acerrimæ ſunt, quod mea experientia didici quę cauſſa fuit, cur cum Illuſtriſſimus Mantuæ Dux, fęlicis memoriæ, Thomæ Ryetio ſocero meo, mihique in mandatis dediſſet ante quadriennium, ducentas vt aquæ

lagenas

lagenas ipſi mitteremus, ipſa vigilia Natiuitatis Domini, cum multos ante continuos dies gelaſſet, eas impleuimus præſentes, ſimulque aquam guſtauimus acriorem, quam vllo vnquã æſtuante Syrio. Certum tamen eſt bibendas hyeme aquas ad ignem luculentũ, aut ſtufâ, vt vocant, vel cubiculo probè calfacto, ne ſi bibẽtes frigeant, quod ſibi & alijs accidiſſe ſcribit Fallopius, aut reſoluantur, aut conuellantur. Eadem cauſſa eſt, cur cum mollis pręceſsit hyems, vt hoc anno, aquæ ſolito ineſſicaciores ſint. Cæterum cõſtat puriorem æſtatis aerem, corpora potus ſitiẽtiora, tempus ambulationi aptius, Maium, Iunium, Iulium, Auguſtum, præ cæteris commendare; quod noſtri Leodienſes accuratè obſeruant. Hi enim indicto Iuſtitio, cùm canis arẽtes findit hiulcus agros, cum alia omnia medicamenta prohibet, qui dixit, exoriente cane, & ante canis ortum, per difficiles ſunt purgationes; centuriatim in Spa conuolant, caniculęque æſtus hac aquâ, mærores & curas, iũcundiſsimis ſalibus eluũt. Quanquam etiam tunc, ſi tota nocte dieque pluat Iupiter, cæptam diætam, ſaltem ſauenirij: nam ille citiſsimè alluuiem eluuiei ſentit; tardius Geronſter, tardiſsimè Pouhontius, qui etiã quinto quam pluit die, ſæpe nõdum vitiatur, omittere debẽt; dum quicquid alieni Madoris af-

fluxit, efluxerit quod ex ſapore, qui vel ſemel aquam guſtauerunt, facilè diſcernunt. Hæc de menſibus & diebus. Ad horam: cum ſępè multis dixerim quod ſępius dicendum erit, diuretica omnia longe à paſtu ſumenda, corporeque maxime vacuo: tunc bibenda aqua, cum ventriculus cibi maximam vacuauit partẽ, quod fere fit primo diluculo, vna vel altera poſt ſolem ortum horâ, cum ſolis ardor temperatior, ambulationem permittit, quæ aquam bibentibus Spadanam, in primis neceſſaria. Dixi vna vel altera poſt ſolem ortum horâ, ſub meridiẽ enim, & horis ei vicinioribus, languidiorem minuſque acidum fontem, maxime ſaueniriũ eſt notare, eo quod tum ſolis radij æſtuoſiſsimi, ſpiritus vitriolicos facile ad ſe rapiant. Quilibet ergo qua volet hora matutina, ſexta, ſeptima, octaua, nona, cum capitis ſordes, per naſum, os, aures, egeſſerit: ventris onus, & veſicæ depoſuerit, bibere incipiat: pranſurus hora vndecima, duodecima, prima, prout aſſueuerit; aquam concoxerit, & emiſerit: atque prout fames, optimum ciborum & condimẽtum, & cocus, prandendi horam dictauerit.

Quis

Quis modus bibendæ aquæ.

CAP. XII.

BIbituri, vel pedibus, equo, rhedâ, ad fontem conferre ſe poſſunt: vel ita debiles ſunt, vt aut lecticarijs, aut ad ſellam famulis egeant: aut cubiculo efferri, nullo modo ſine periculo queunt; primi, matutinis quas dixi horis, Saueniriũ adeant, eô quo dixi cœlo, ieiuni, aut hauſtis prius aliquot vncijs aquę, puta 20. aut 25. ex Pouhontio. Secundi modo quo poſſunt optimo deferri per homines, aut Iumenta ad fontem ſe curent. Tertij per famulos à pedibus domum aquam è Sauinirio, aut alio fonte prout ſuaſerit medicus, ferri ſibi imperent: eamque vel in lecto, vel ante focum bibant. Cum ad fontem ventum fuerit, ſi quẽ vel corporis pondus, vel ſuccuſſorius equus, difficile enim eſt & ſalebroſum iter, fatigarit, paulũ quieſcat, deinde bibere incipiat, ſenſim inter hauſtus ſingulos obambulando, nam ambulatio calefacit viſcera quæ ideò aquam auidius attrahunt magiſque roborantur. Et quoniam actuale frigus vẽtriculo bellum indixit, plerique aliquid ſeminum aniſi, coriandrorũ, carui, cumini, vel ſingula, vel ſimul mixta vel obducta ſaccaro, vel nuda ſumunt. ego meis fere tabel-

ꝛe tabellas pręſcribo in hác formam, de quibus vnam, vel dimidiam, inter ſingulos hauſtus capiunt. R. ſpecier aromatici roſati, diambræ, pleres archôn, añ. dragmam vnam, diatrion pipereon, ſalis abſinthij añ. dragmam ſemis, cum ſaccaro aqua cinnanomi vel aniſi ſoluto q. ſ. f. tabellæ vt manus Chriſti, quæ linguam nõ nimis feriãt. Aut Recipe ſpecier, diacumini, roſatæ nouellæ añ. dragmam, macis ſcrupulũ ſaccari, aqua cin ſoluti q. ſ. f. tabellæ guſtui gratæ, Pauperiores ſola radice Zedoariæ, galangæ, ænulę campanę, angelicę, acori, nuce moſcata in exigua quantitate, vti poſſunt. Sed qua quãtitate bibẽdæ aquę? Pigręus dicit incipiendũ ab vncijs aquæ 10. & ſurgendũ ad 20. Aquæ enim bonitatẽ non quãtitate ſed qualitate metiendã: Tabernęmontanus à ſedecim vncijs incipit. & ſurgit ad triplam, vel quadruplam doſim. His ego nullo modo ſuffragari poſſum, cum quotidiana experiẽtia conſtet, omnes qui parum huius aquæ bibunt, nihil iuuari, imò multum rebus ſuis officere, quod magno meo mærore vidi ante annum, in vxore Illuſtris viri Domini Conuẽ Angli, gubernatoris Brielani, quæ cum quadriennio ſchyrrho Lienis & quæ ei ſubſequa eſt, quartanâ laboraſſet, cum ab optimis medicis Spadam, vt ad Æſculapij miſſa templum eſſet, nec vltra 30. aquæ vncias bibere

bibere poſſet, in febrem primum tertianam, quæ octauo poſt die, in quartanam ipſi exitialem mutata eſt, incidit, ægriorque ad ſuos quã huc venerat, me rogante vt maturè domum ſe reciperet, rediјt. Qui vero multum, imò plurimum aquę huius ingurgitãt, hi ſunt qui magnis ſe liberant incommodis, vt Carthuſianorũ ille viſitator, qui triſęcli Neſtoris annos quinquaginta vncijs ſuperabat, vt iam ingenioſiſsimus ille Poëtarum, de ſolo Annę Perannę fonte dicere non poſsit,

Inuenias illic qui Neſtoris ebibat annos,

Cum hic à multis eos ſuperari in dies videamus. Itaque optimè ſi quicquam aliud Frambeſarius, quanto quiſque plus biberit, eo melius habebit, dummodo aquas bene egerat. Quiſque ergo cum ventriculo rationem ineat, quantum aquæ ferre poſsit, & quam cito illam egerere, hancque ſemper regulam in animo & ore habeat. A iuuantibus & nocentibus optimam ſumi indicationem. Qui alias his aquis vſi ſunt, earumque vſum commodè tulerunt, cum deinceps huc venient tantum ſumant etiã primo die, quãtum ſine noxa ſumere poſſunt, hoc eſt, quam diu ventriculum grauari non ſentiunt. Cùm enim vel minimum grauitatis aut ponderis in ventriculo ſenſerint, ab vlteriori

riori eo die potu abſtineant, domumque redeant. Qui huic aquæ non aſſueuerunt, aut eam ante non guſtarunt, vt ei ſe aſſuefaciant, vitrũ vnum vel duo, vnciarũ decem, vel duodecim capacia hauriant: diebus proximis vnum alterumue cymbium adijciant, dum eô ventum ſit, vt ventriculum quidem impleant, non autem grauent. Si quis hanc quantitatem in ipſo potationis initio præſcribi miratur, conſulat Aetium lib. II. cap. 30. apud quem iubet Archigenes, vt ex aquis medicatis ad veſicæ affectus, prima die tres heminas) Chopinas vocant hodie) hoc eſt noſtrates libras medicas ſumãt, deinde veniant ad ſex: Fallopius ſane ſemper & tuto, à quatuor vel quinque libris incipit, quod ego in expertis optimum iudico. Quanquam ijs qui ex facili vomunt, ſæpe ſępius autor fuerim, tantum vt ingererẽt, neceſsitatem vt egerendi ſibi ipſi imponerent, ſic enim ſaburram vẽtriculi, tenaxque & viſcidum flegma villis eius impactum, optime deplent, & paulo poſt, horæ dimidio interpoſito, vel circiter, ſumpta vna alteraue tabęlla, eiuſdẽ fontis aquæ, ſed minus, quantum tamen ſat eſt, reſumant. Hoc ego virginibus, aut alijs cachecticis primo octiduo, aut etiam diutius ſemper ſuaſerim. Prudentiſsimè vt pleraque alia monet Ryetius, quantitatem quam ſibi quiſque

præ-

præſcripſit quam minimo poteſt tempore vt hauriat, hoc eſt totam potationem ſemihora abſoluat: cum enim hæc aqua facile permeet fieri poſſet vt prima egereretur, poſtremis nōdum ingeſtis: Quod etſi probet Fallopius pag. 267. omnes tamen improbant, quia vltimæ neceſſario tardius educerentur magno bibentium malo: idque quotidiana probat experiētia, cui quotquot Spadæ ſępius fuerint, volētes ſubſcribent. Nec miretur quiſpiam quod incredulos ſæpe Spadam euocem, Empiricum enim medicamentum eſt, atque ab experientia inuētum, idemque his aquis quod Theriacę & Mithridatio euenit, quæ cum ſine ratiōe, ſi vulgatas ſpectes deſcriptiones, cōpoſita ſint & multa ſuperflua ſecumque pugnantia excipiant, multos tamen & contrarios affectus ſanāt. Idē de his aquis dicendum. videat, experiatur neceſſe eſt, vt ſupra extremo cap. 8. dixi, qui fiduciam in his aquis certā poſt Deum ponet; tum crediturus, cum plurimos morbos, qui nullis ceſſerunt medicamentis, hic profligatos viderit. Angli ſtatim ab aquarum vſu, per tubulos ei rei factos, peti fumum huuriunt, quod non improbo, magis probaturus ſi producto anhelitu, diutius fumum ore premerent, nec tam cito per os, & nares exſufflarent. Nulli enim dubium eſt quin igneus tabaci fumus

mus

muscum ad exitum alia porta non patet, in ventriculum dimiſſus, aquas calfaciat, atque ita mictionem ſeu aquarum exitum maturet. Potis aquis domum redeundum, vel alia via corpus exercendum, quod equo gradario, vel rheda citatiore, certa experiētia ſępius edoctus, quam pedibus fieri malim: præterquam enim quod iter pedibus facienti ſudores facile erumpant, atque ita ſerum alio diuerſum per vrinā parcius exeat; ſeſsio in equo vel curru, muſculos abdominis & inteſtina, ipſumque ventriculum comprimit, validiuſque corpus agitat, vnde aquæ citius cōcalfactæ, promptius emin-guntur, quod cuiuis experienti clariſsimum fiet. Vidi qui vt aquas fœlicius redderent, ſecundâ poſt illas ſumptas horâ lectum petebāt, ſeque optimè cooperiebant, itaque promptiſsimè aquas reddebant. Hoc inter alias fecit hoc anno vxor ampliſsimi Præſidis Pariſienſis Domini de Meſnil & mercator quidam Amſterodamenſis euentu fœliciſsimo. De tempore huius dietæ nihil ſtatui poteſt; quiſque prout iuuari ſe ſenſerit ex conſilio præſentis medici dies 20. 30. 50. continuet, imò ſi opus ſit, toto anno bibat; idque ſi morbus mali moris & pertinax ſit, plures ānnos repetat, ea lege vt ſemper aquam ſudo cœlo hauſtam bibat, aliaſque bibendi regulas obſeruet.

Ratio victus has aquas bibentium.

CAP. XIII.

SI vnquam, etſi ſemper, quando à fide nòſtra non abit, hic ſane Seneca audiendus, qui ita lib. de tranquillit. Placet cibus quem nec parent familiæ, nec ſpectent, non ante multos paratus dies, nec multorum manibus miniſtratus, ſed parabilis faciliſue, nil habens accerſiti pretioſiue, vbilibet non defuturus, nec patrimonio grauis nec corpori, nec rediturus quâ intrauerat.

Vtantur omnes cibis ſibi conſuetis probi tamen ſucci quique facile digeri, & per venas meſeraicas hepati diſtribui poſsũt: hoc eſt quod loquuntur medici euchymis & eupeptis. Condimenta è multis aromatibus aut pinguedinibus, bene rejciunt: Geringus & Ryetius. Hoc eſt quod 7. ſaturnal cap. 4. apud Macrobium dicit Diſarius Medicus doctiſsimus: vitandos cibos, qui vltra ſitim famemque, appetentiam producerent. Hoc ſane faciunt condimenta quæ nouo ſemper modo gulæ lenocinãtur, appetitumque excitando eô famem prouehunt, vt aptam corpori victus rationem, ſæpe duplo vel triplo excedant: Cibariorum genera cum ijs laudo Capones, pullos, perdices, columbos,

bos, Phaſianos, ſi inueniantur, gallinas ſylueſtres, turdos & alias quas ſpadanum forum exhibet auiculas,quando vt vult Galenus lib. de attenuanti victus ratione, vnum diem ſuſpenſæ fuerint, nam neque perdicem recentem,neque turturem, edi vult: ſic enim ipſarum durities ſi vno ſeruetur die, euincitur, fiuntque omnino friabiles atque inculpatæ, verueces item, vitulos, cuniculos. Quęritur an lepores conueniant? Vulgus eos menſa ſua arcet; melancolicum animal dicit, timidum vocat: Mihi eorum cauſam tueri certum eſt; ne inauditi & indemnati exulent, atque cum Martiali dicere.

Inter aues turdus ſi quis me iudice certet;
Inter quadrupedes gloria prima Lepus.

Ac ne fruſtra Poetę credere videar, hoc conſtat neminem fœliciter Parnaſſum cōcendiſſe, qui non prius philoſophia, omnique rerum naturalium peritia inſtructiſsimus fuerit, vt fuit ſane hic epigrammatophorus. Melancolicus eſt inquiunt cibus. dico eſſe cibum melancolicûm ſeu melancolicorum,id eſt curantem melancoliam,quod probo præeunte mihi Galeno qui lib. de alimentis tertio, leporis ſanguinem ſanguini columbarum, gallinarum, omnium denique altilium præfert, ſuauiſsimum eſſe dicit.

dicit. Si ſanguis laudabilior, ergo & caro quæ eius ideam refert, quæque nihil aliud eſt quam ſanguis, muſculis vel eorum fibris annexus & coagulatus, & in carneam ſubſtantiam concretus eſt enim ſanguis ſi non vltimum alimentũ aliti in ſanguineis, vt docet Ariſtoteles lib. 2. de part cap. 3. & 4. de generat animal cap. 4. lib. de iuuentu cap. 2. quod idem repetit eodē lib. cap. 7. initio : conſtat tamen pręcipuum eſſe nutrimentum animalis, vt docet Galenus lib. de curatione per ſanguinis miſsionē. Idem Galenus lib. de alimentis 3. ſub initium dicit leporis carnem melioris ſucci ſanguinem gignere, quam faciat caro ouilla vel bubula. Si hæ quotidie mēſis inferuntur etiam diuitum, cur exulet lepus ijs ſuauior melioriſque ſucci? Sane doctiſsimus Heurnius leporinā carnem inter ea quæ melancoliam in renibus alterāt, primo loco recenſet: non eſt eiuſdem melancolicum eſſe, & melancoliâ alios liberare, nam ſi quis hic naturæ ſimilitudinem, vel totius ſubſtantiæ opus rimaretur, naturæ ſcuticâ dignus eſſet Timidum dicũt: non capio huius timoris cauſam, cum & ipſe ſepe viderim leporem irretorto oculo, venatorem intueri, eum ita prope admittere, vt baculo vel haſtula feriri aut tranſverberari poſsit, quod & ego ipſe aliquando feci. Si quia canes ſibi inſidiātes fugit, timidus

vocari meretur, quid quibus timidius, quorū toti greges, vnius melitæi catelli, & abblandiētis, aut luſuri, baubatu verius, quam latratu, in fugam aguntur, & tamen eduntur quotidie? Cedo mihi vllum animal, quod multis petitū canibus non fugiat? Apri, Vrſi, Lupi, Tauri, Alces, Leones ipſi, fuga ſibi dum poſſunt conſulunt, cum eorum tergo moloſsi inſtant. Iam ſi alimentum eorum conſideremus, optimo veſcuntur, planeque eodem cum perdicibus, quorum tamen eſu ſolo, gallicum morbum, qui eo ſepties laborauit, vt ipſemet teſtatur in lib: de capienda vtilitate ex aduerſis, curari, ſcribit Cardanus. Atqui gallicus morbus vel inuenit hominem melancolicum, vel eum talem facit, cur ergo eundem effectum negemus lepori, ſi ſanguinem perdice ſuauiorē melioriſque ſucci habet? Veniat ergo in menſam lepus ætatis mediæ, hoc eſt ſemeſtris, nam effætos, vt in omni alio animalium genere reijcimus, ſed elixus, modicoque aſperſus pipere. Clunes aſſari poterunt ſine vllo tamē lardo: aut ſi quod Gallis familiare infixo larido diſtinguendæ, ſunt nates, cum menſę inferentur, lardi fruſta eximātur. Eſurialibus diebus in menſam veniant Truttæ, quarum magna hic copia, Ombrę, Lucij, Gobij, Perchæ, alijque ſaxatiles, in craticula aſsi, aut in vino elixi cum ſerpillo, origano, hiſſopo.

ſopo.

ſopo. Mentham addit Ghæringus, ſed eâ non vtâtur feminæ, quæ cóceptionis gratiâ huc veniunt, nam vt ſcripſit Caſsius Dionyſius lib. 12. Geoponicon, mentha conceptionem impedit, & generationi aduerſatur; cæteris vtiliſsima eſt, & maximè rubra. Abſtineant omnes à lardo, pernis, Anſeribus, Anatibus, niſi ſint ſylueſtres, à porcellis monent alij abſtinendum, cæterum quia nondum venales in Spa vidi, nó eſt cur hoc moneam. In piſcibus præter Anguillas, Tincas, & Carpiones, nó vidi quos reijceré. Pro bellarijs adferantur cortices, citri ſicci ſaccaro obliti, ſemina aniſi, fæniculi, vuæ paſſæ, nuclei pini, piſtachia, & exeunte æſtate poma aut pira toſta, cinnamomi tantillo aſperſa, vel vino incocta, parca manu ſumpta, vt & pruna damaſcena. Fraga etiam, & vaccinia bilioſis egregiè ſanguinem temperabũt, vt & mora, quę etiam alijs, ſi vino madeſcant, non nocebunt. Cęterum hæc omnia parcè & auarâ manu ſumantur, & quod caput eſt dietæ, diuerſitas maxime ciborum vitetur cum enim diuerſorum alimentorum natura ſit diuerſa & temperamentum, imo ſępe pugnax & contrarium, vnde alia citius, alia tardius conquoqui neceſſe: hinc mala quibus medicinam ab aquis his petimus, procreantur, vt flatus, tormina, colicæ, renum dolores, & calculi, ob-

 ſtructiones

ſtructiones meſeraicarũ, totius chyli, & qui ex eo fit ſanguinis, cruditas & inquinato. Optimè Fran. valeriola locorum communium lib. 2. cap. 6. Ciborum ait varietate & copia in eadem menſa, & productione in longas moras, nil nocentius homini, ad ſalutem, omnibus ex æquo medicis viſum eſt. Hæc de cibo. De potu quid dicam? Aliqui qui mihi pręſcripſerunt, vinum rhenanum aqua quę in planitie ſcaturit, hoc eſt Pouhontio dilutum, pręſcribunt; Parcite mihi virorum optimorum & doctiſsimorum manes ſancti & amiciſsimi, hanc opinionem veſtram probare non poſſum, Primo quia vultis omnes priuſquam prandeãt, aquam potam eminxiſſe quid hoc opus eſt, ſi in prandio nouam bibere debent? hoc ſane contradictionem & pugnam ſapere mihi videtur, velle vt pranſuri omni aqua vacui ſint, & interim nouam prandentibus ingerere. Sed vinum hac aqua diluitis. Multi vero, maxime Galli, & magis Gallæ, non diluunt vinum, ſed aquam, ignoſce Cicero, vinant, hoc eſt minimo vini, duplum vel triplũ aquæ affundũt, ſicque miſerum Bacchum, cęteroqui parum generoſum (ferè enim Moſellanica hic vina bibimus) nimijs aquis merſum, ſuffocant. Secundo omnia diuretica, ſeu vrinas mouentia etiam vos longiſsimè à paſtu ſumi vultis: at vero hæ aquæ fatentibus omnibus inter diuretica

primas

primas tenent: nam ſcribit Pigræus ſe vidiſſe vna cum doct Martino & Baſino,quendam aniſum inter aquas vt ſit comedentem, integrũ eius granum eminxiſſe. Oculato teſti, & cui ſunt præmia falſi nulla,fidem negare, hominis eſſet parum vrbani. Si potuit aqua hæc aniſi ſemen digeſtu non perdifficile, per gulam & ſtomachum, in meſeraicas,hepar, renes, emulgētes venas,veſicam, penem ipſum perducere, quomodo chylum crudum & indigeſtum ſecum rapiet,maximeRhenano vino quod & ipſum diureticum eſt,iuncta?Malim ergo in prādio bibant merum meracum,vel Belnenſe,vel d'Aij,aut ſaneMoſellanum,cui qui aquam miſcere volet, diluat aquâ puteali,cui cinnamomi quantum volet incoxerit, puta vnciam vnam pro libris quatuor. Si coquas ad conſumptionem libræ vnius, addaſque ſaccari vncias tres, quibus per pānum colatis, nihil ad potum quotidianum iucundius.Si quis obiecerit,nil aliud in prādio, cœna,ientaculo ipſo, Spadæ incolas pręter hanc aquam, & ſane innoxie bibere. Dico eos à puero aſſueuiſſe, aſſuetudinem autem ſecundam eſſe naturam,quo fit vt nihilo magis ab hac cũ cibo pota lædantur, quā Ariſtotelica illa puella,quæ etiā Napello,quo omnes alij interibāt,pingueſcebat. Horam prandij dictabat Socrates diuitibus cũ vellent,pauperibus cũ ha-

herent. Hic prandendũ eſt quãdo aqua vel omnis, vel maxima ex parte reddita eſt ſcaphio ſeu matulæ. Cęterũ quia multi primis ſaltem, diebus parum aut certe vix dimidiũ aquæ reddũt, ne illi nimis dilato prandio ſibi noceãt, hoc ſignũ tẽporis ſumendi oportunè prandij habeant: Si quis hauſtis aquis, aliquid albæ vrinæ, vt ſolent omnes, excreuerit: deinde coloratam vrinam minxerit, ſecurè prandeat; certum enim eſt reliquam in corpore contentam aquam, à natura diſpenſatrice aſſumptorum, ad aliquem alium vſum retineri: Aut certe cum duas plus minus horas, vel mictio, vel ventris exoneratio, ſi eam aqua cauſauit, ceſſauerit, non dubitet ſe tuto prandere poſſe. Cænandum cum appetitus vel ratio, prandium concoctum iudicauerit. Exercitiũ cœnæ prandioque cõmodè præmitti monuit; Sexto epidemion Hipp. ſecti 4. apho vlt. vbi ait, Labores cibos antecedant. Pomeridianũ tẽpus fabulis, chartarũ & fritilli luſu, plerique & recte terunt, aut quiduis agũt, vt ſomnũ meridianũ, quo nil nocentius, fugẽt. Sub veſperã ante cænam multi aquam denuo ſed dimidiata tantum quãtitate, ſi ad matitunã cõferas, bibendã dicũt. Ego paucis antecęnanã potationẽ profuiſſe vidi: Itaque niſi quis ſtomacho ſit validiſsimo, parum vel nihil, niſi forte ſitis leuãdę causâ, ante cęnam bibendũ cenſeo.

Quæſtiones

Quæſtiones quædam in Spa proponi ſolitæ obiter ſoluuntur.

CAP. XIIII.

QVæritur primò, cur fœces has aquas bibētibus omnibus omnino, exceptis paucisſimis, nigreſcant. Conſtat ab aſſumptis & vrinam, & aluinas ſordes colorari: ſumpta croco, aut rhabarbaro, flaueſcunt; A Sena vireſcunt; â pomo Granatorum, aut eius ſyrupo nigreſcunt, imò

Virgilio, In pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutat ſua vellera luto,
Spōte ſua & ſandix paſcētes induit agnos.

Quod vel ex illo, vel ex Plinij libro 31. cap. 2. deſcripſit Solinus cap. 35. Varronem huius dicti autorē citans. In Spa plerique nigroris cauſam adſcribunt vitriolo, deluſi forte, quia vitriolū atramentum ſutorium vulgo audit. Cæterum à vitriolo nihil nigreſcere hinc patet, quod oleum vel ſpiritus calchanti aquæ iniectus & potus, nec vrinam nec fæces bibentis vlla nigredine tingit. Imo quod chymiſtæ, vt ſunt miri miriones, pro mirando miraculo habere ſoliti ſunt, ſi vino rubro inijciatur oleum vitrioli, ipſum albefacit momento; quomodo

ergo quod vinum rubrum albere facit, fęces flauas nigrefaciet? Adde quod vitriolum aquæ incoctum, vel aquæ colorem non mutat, vel obſcura flauedine ipſam tingit. Dico itaque à ferro, aut eius rubrica que plurima his aquis ineſt, nigredinem induci: cum liquido videamus eos qui vinum chalybeatū, vel chalybem prępáratum ad vnum tantum ſcriptulum in pilis aut bolo ſumunt, nigerrimas à prima ſtatim ſumptione ſordes deijcere. An fieri poteſt, quod vt parum bilis flauæ, fæces flauefacit, in Ictericis enim bile alio tranſlata, griſeę vel cineritiæ ſunt ſordes, ita minimum melancoliæ his aquis lieni eductum, hunc noctis colorem ſtercoribus aſpergat? prima ſolutio verior, quia & ſanguineis, & omnibus ab atra bile alieniſsimis idem accidere, quotidiana docet experientia.

Quęritur 2. cur mulieres è ſauenirio aquam aduenis haurientis, pluuiam biduo ante vel triduo præſagiant, dicentes cælo etiam ſereniſsimo: pluet, quia fons cęcinit. Fontem eſſe apud Volaterras ait Leander in Italia ſua, ex quo depręhendas futuras pluuias ſi alte ſaliat: ſalit enim ad decem vſque pedes vel eo amplius, at ſi lenius fluēs minus altè ſaltitet, futuram ſerenitatem conijcias. Sed hic & pręſagij, & cantus vt loquuntur, reddenda ratio. Dico fieri quia

cum

cum vt pluat neceſſariò vapores à ſole in altũ trahi debeant; hęc vero aqua quia leuiſsima, & ob multos quibus turget ſpiritus maxime aerea, facillime à ſolaribus rarefacta radijs, magna copia in vaporem reſoluitur, altumque in nubem cogenda petit; quare ne detur vacuum, quod naturaliter dari non poſſe demonſtrant Phyſici, copioſior ſe aquis à ſole eductis immiſcens aer, ſtrepitum illum, quem in lagenis anguſti oris, liquorem effundentes percipimus, ędit? Hunc ſiue ſibilum, ſiue ſtrepitum miſcentis ſe fonti aeris, ruſticæ hæ mulieres cantũ vocant. Quia vero coactæ nubes, niſi ventus eas alio rapiat, in pluuium reſoluuntur imbrẽ, ideo pronum eſt illis, Æolo ſilente, ventoſque cohibente, pluuiam præſignificare, quam vt plurimum ſequi, experientia rerum magiſtra ipſas docuit, quo fit vt ſæpiſsime, imo fere ſemper, verũ venturæ pluuiæ vaticiniũ edant.

Quęritur 3. cur multis quibus aluus domi ſteterat, hic laxiſsimã experiantur; alij vero qui domi minimum in dies ſemel ſecedebãt in Spa toto octiduo nec ſemel ventris onus deponãt. Dico hoc fieri, quia illi veſicula fellis obſtructã quæ ſola fœcum ſtimulus eſt, pigrius ſeceſſere, qua obſtructiõe per has aquas ablata, bile cõſueta ſibi via in inteſtinũ ieiunũ ſe effundẽte, eius allapſu ſtimulari & effũdi ſtercora neceſſe eſt.

Alijs

Alijs vero humoribus, aquarũ vi ad renes & veſicam maiori copia delatis, ſicciora fieri inteſtina, atque aluum inde pigreſcere neceſſariũ eſt: Et hinc eſt, cur omni diarrhoeæ, dyſenteriȩ, hepatico fluxui, periti medici omnibus medicamentis, vrinas mouentia adiungunt, vt ſcilicet humores ad inteſtina ituros, ad renes deuocent, ſicque fluxum quadantenus ſiſtant.

Quȩritur 4. cũ aquæ, pluuio cælo ad plures prolato dies fere dulceſcũt, nihilque aut parũ aciditatis habent, ideoque nec iucundè, nec vtiliter bibuntur, qua ratione, vt cum fructu ſumantur, emendari poſsint. Dico cum ſupra docuerim maximas à vitriolo, ſulphure & ferro his aquis vires communicari, cœlo tam diu pluente, cuilibet vitro aliquod olei vitrioli, vel ſulphuris guttas inijciẽdas: ita enim facilius penetrabunt, miminumque à veris Spadæ aquis abludent: quo tempore etiam faciles aliquæ deglutiendæ erunt pillulæ, vel tabellæ, quibus chalybis prȩparati ſcrupulus vnus, vel dragma ſemis ſi adijciatur, minimum aberit quin aquarum quis vel optimarum, integros fructus percipiat.

Quȩritur 5. Si aquæ omnino ſtagnent ſeu in corpore maneant, vt aliquibus accidit, quid agendum. Dico varia eſſe aquæ huius receptacula. Si ergo in inteſtinis aquæ hæſerint, quod

ex rugi-

ex rugitu, flatu, tenſione, grauitate agnoſces: illo quidem ipſo die cliſterem ex eadem aquâ, cum hieræ picræ, vel logadij, vel etiam hieræ colocynthidos vncia vna inijcies, ſicque aquā omnino educes: ſi nō ſucceſſerit, ſtatim acriore clyſtere rem tentabis, & poſtridie purgationē pituitæ, quę tranſitum aquis negauit, inſtitues, idque ſi opus fuerit, biduo triduoque, omiſſo interim aquæ vſu, facies. Si vero in venis retinetur aqua, quod ex abſentia rugituum. flatus, tenſionis patebit, purgetur corpus poſtridie, nam abſentia doloris illa die cliſterem non vrget, pillulis de hiera cum agarico, vel elepanginis ad ſcriptulos tres cū dimidio ſumptis, dein cieatur ſudor. Si pillulę hæ aquam non eduxerint, ſuadet Fallopius & poſt eum Heurnius, vt vni pillularum elephanginarum ſcriptulo, elaterij grana aliquod addantur, quod poſt ipſos Dominus Paddij, cuius ſupra honoris cauſa memini, hoc anno fœliciter tentauit; Ceterum qui modum elaterij prępar andi quē ipſe me in Spa docuit, ſciuerit, vno grano, aut ad ſummum grano cum dimidio, in noſtratibus contentus erit, ſummaque felicitate aquas educet: quod ab eo tempore, ſæpe me feciſſe multi teſtabuntur.

Queritur 6 an Geronſter tuto potari poſsit; ſunt qui omnino diſſuadeāt, conſtat enim etiā

me fatente fontem hunc multum habere ſul-
phuris, atqui ſulphureæ aquæ, inquit apud O-
ribaſium, Antyllus antiquiſsimus medicus, os,
ventriculi relaxant, ipſum ſubuertunt & effę-
minant, quod & ipſum ex eo Aetius tranſcrip-
ſit: adderet Crato trium Imperatorum noſtri
ęui medicus, ſulphur tantum eſſe arſenicum in-
choatum; proinde ab eo paulo minora, quam
à pręſentaneo veneno pericula imminere. Dico
iam ante me dixiſſe empiricum eſſe medicamẽ-
tum has aquas, itaque experientiæ quæ eum iam
aliquot annos nobilitauit credendũ, cum con-
ſtet, me, infinitoſq; alios, ſæpe centum ſexagin-
ta dietim, & plures, idque mane tantũ, ad octo-
ginta vltra centum enim aſcendi, cum ſumma
vtilitate hauſiſſe aquę huius vncias. Itaque ve-
riſsimile eſt Antyllum de aquis merè ſulphu-
reis locutum; Geronſter autem & ſal, & alumẽ,
& vitriolum, & ferrum, & alia effęminationem
ſulphuris impedientia, ipſumque maſculantia
habet. Quod ad Cratonem, dico eum loqui de
ſulphure perfecto, & chymicorum organis ſu-
blimato. Cõſtat autem omnia venena, quo ma-
gis ſublimãtur magis venenari, vt patet in Mer-
curio crudo & ſublimato. Certiſsimum tamen
eſt, oẽs capitis affectibus obnoxios, ſibi à ver-
tigine aut hemicrania metuentes, plus damni
ex hoc fonte quam cõmodi referre, ob vapo-
rum

rum nimis caput ferientiū aſcenſum: quod qui omnibus Spadanis fontibus attribuit Tabernęmōtanus, quin umquam eos vidit, ſi de hoc ſolo dixiſſet, veritati magis litaſſet. Nam Sauenirium & Ponhontium, omnibus capitis affectibus conducere, certiſsimum eſt.

Quæritur 7. an pueris hæ aquæ conueniant, cum enim Spadani fontes admodum frigeant, & niſi liberaliter potentur parum proſint, puerilis autem calor facile vel lædatur, vel extinguatur, à multum frigidis lęſum iri veriſimile eſt: & conſtat pueros minimū ſimul bibere poſſe, vt metuendum ſit, parum hinc commodi expectari debere. Dico tuto bibituros, ſi modo, aquæ proportio reſpondeat eorum ventriculo; vidimus filiū Illuſtriſsimæ Comitiſſæ vanden Berghe, iam triennio has aquas bibentem alioſque quamplures, qui cum inciperent vix trimi erant & tamē huius aquæ triginta & plures vncias in dies bibebant? Mea ſane filiola ſeſquitertiū annū agens bibere cępit, iamque biennio bibit, multaſq; arenas pro corpuſculi ſui modulo excreuit, potis hoc anno dietim triginta duabus, & amplius vncijs. Idē de alijs pueris, aut ſenibus ad ſecūdā pueritiā redeūtibus, dici poteſt.

Quæritur 8. an prægnantes his aquis tuto vti poſsint; cum enim diuretica omnia menſes mouere credantur, motis autem menſibus

ingens puero alimenti defectus periculum immineat, meritò dubitant multi, tutone grauidis aquæ hæ præſcribantur, cum valdè diureticæ ſint. Tabernæmontanus non tantum ijs ſeriò Svvalbacēſes ſuas,& has commendat, ſed certò certius,earum picæ,malaciæ, nauſeæ ipſi ab his aquis remedium pollicetur; & poſt duas paginas fol.45.dicit harum aquarum,vſu abortum certo præcaueri. Mihi hic aqua hęret; agimus de vita hominis, de qua,vt optime Saturicus, nulla nimis cūctatio longa eſt. Dicendū tamen eſt aliquid, neque,tam difficilis quęſtio in medio relinquenda. Dico ergo ea quæ de grauidarum vel inſcientium pharmacia diuinus ſcripſit ſenex, analogiâ ad has aquas tranſferri poſſe. Vult ergo Hippocrates ſect 4. aph 1. Prægnantes in quibus humor efferus, metaſtaſeos aut febrilis incendij, metum facit, purgandas à quarto mēſe, ad ſeptimum. Per quartum menſem, ex mente optimorum interpretum, intelligit tempus, quo moueri fœtus in vtero incipit, quod ſi ante quartum menſem fœtus ſe mouerit, etiam tunc matres purgabis, vt fecit hippo 1. Epid. tmemate 3. 12. Primis enim & vltimis menſibus,vteri vmbilici, ac ſecundinarum vincula, eoſehabent modo, quo pedunculi fructuum arboreorum,qui vere nō adulto,vel ad lenem Zephyri flatum, & in Au-

tumno

tumno ad minimas Euroru̅ auras concidu̅t, ita conceptus vel tenelluli, vel maturi, nullo negotio excutiuntur. Dicit item hipp. ſectione 5. aff. 34. grauidam, cui profuſior ſit aluusa, bortire, vel quia ſcilicet tetro fœtus, & abominando ſtercorum fœtore, dum per inteſtina vtero incumbentia feruntur, grauiter offenditur, vel quia alimenti parte, priuſquam in chylum, vel ſanguinem vertatur, cum fecibus abductâ, de fœtus demenſo matriſque decedit: vnde ille genio ſuo fraudatus, exitu̅ quærit, cum vterus ſufficientia ipſi alimenta neget. Hinc colligere eſt, prægnantes huius aquæ indigas, à quarto geſtationis ſuæ menſe ad ſeptimum, tuto his fontibus, vt & pharmacia vti poſſe. Cæterum obſeruet duo quæ ex citatis Hippocratis Aphoriſmis, colligere eſt, vnum vt in ſeptimo, & ſequentibus eum menſibus, mitius purgentur, quam in ſexto, quinto, ſine quarti. Alterum vt quocunque quis menſe grauidas purgabit, mitius cum ijs quam alio agat tempore, ne ipſis accidat quod vxori Antimachi in 5. epid: cui cum valida data eſſent Catapotia iam vltra quinquaginta dies grauidæ, eodem die, animã cum excrementis egeſsit ſub mediam noctem. Bibant ergo quæ vteru̅ gerunt dictis me̅ſibus, ſed parcione manu quã alias vel biberant, vel bibituræ eſſent: memores regularu̅ quas ſupra præſ-

prę́ſcripſi. Si quę tamen timidiores, nec ita cautum ſatis ſibi putant, in primo vitro accipiant ſpecies diamargariti, aut corallos præparatos ad ſcrupulos duos vel tres, aut ſi pauperes ſunt, prę̃mandant zedoariam, doronicum, Been: vngantq́; ventrem ab vmbilico pube tenus, renumq́ue regionem, vngento comitiſſæ, vtanturq́; cerato hoc renali, quod Crato in expertis numerat. Rec maſticis vnciã, ladani dragmas ſex, pulueris biſtortæ, nucum cupreſsi, hypocijſtidis, acatiæ, ſanguinis draconis, roſarum rubrarum, corallorum præparatorum, ana dragmam vnam, terræ ſigillatæ dragmas duas cui ſi quid tenacitatis deſit, adde tãtillum therebynthinę, & applica locis vnguento dicto oblitis. Hoc & ego feliciter in vſum vocaui. Ita ſanè ab abortu tutas fore ſpero, maxime illas quæ etiam vltra dimidium geſtationis tempus ſanguinem quo abundant, quot menſibus effundunt.

Decreuerã quærere nono cur aliqui dum has aquas bibunt altero ſtatim die, aut tertio, Priapiſmo aut tentigine tententur, vti exteris aliquot hoc annno eueniſſe, omnes qui in Spa fuerunt, ſciunt. Cum tamen doctiſsimus Frãbeſarius his aquis nocturnas pollutiones impediri, eaſque æſtum veneris frænare dicat: Sed quia metuo, vt caſti aliquorum vel oculi, vel aures offen-

offendantur, maximè qui hæc in vernaculam traducta linguam legent, ſuperſedebo: verbo, vel miſsis litteris huius dubij curioſis, reſponſurus.

Cum hæc ſcripſiſſem, manumqe de tabula, hac veluti promulſide deſcriptionis harum aquarum contentus, ſubduxiſſem, tantum in me iuris habuerunt, Nobilium quorundam, & Iureperitorum, vel preces, vel iuſſa, vt huic etiã quæſtioni pro inſtituti mei ratione, hoc eſt quã breuiſsimè, reſpondendum iudicarim. Dico itaque Frambeſarium, quæ eius vel eruditio, vel candor, veritati litaſſe, cum conſtet pleroſque, cum multa Spadani fontis ſiccarunt cymbia, tardiores ad venerem reddi, quamquam cum ei indulgent, ſolidiorẽ magiſque maſculã experiantur. Nihilominus exteros quos dixi, (qui me valde, hæc vt ſcriberem rogarunt) hoc malo quod ipſi grauiſsimum putabant, vt reuera eſt, cum conuulſioni affine ſit, ideoque citatis equis patriam repetebant, tentatos, ſiue penis non voluntariam erectionem paſſos: Vel quia aquæ Spadanæ maioribus vitris ingeſtæ, à vegeto illorum calore concalfactæ, per colem exituræ, ſemen quod forte acrius in ipſis erat, ſecum rapiebant; Vel quia hi fontes pituitam, materiamque flatulentam, qua ſcatebant (nec enim corpora purgarant) per vrinam educe-

bant, quæ calefacta, rarefiebat, partimque in flatum ſpirtumque ſoluebatur, quo ad vrinarios ductus in magna copia, & vi quadam ſolito maiore, ac ſine ordine, perueniente, turgere arterias vicinas, neruoſq; proximos (& eſt penis oĩnõ nerueus) diſtendi in procliui eſt, ac ita tentiginem, quam hic libenter cum priapiſmo confundo, cum de patientium voluntate, quâ ſolâ hæc Galenus diſcriminat, mihi non conſtet, promoueri. Hoc eſt quod Galenus 14. meth: libro tertio de ſymptom cauſsis: & 9. de comp med ſec locos, dicit: hoc malum ex humoribus viſcoſis & craſsis, moderato calore in halitum vel flatum ſolutis, naſci. Certo enim ſcio eos nec Gonorrhæa, quæ ferè hoc malum, vt corpus vmbram ſecum trahit, laboraſſe: nec penis vlcus, cui acria cum apponuntur, calore ſuo tenſionem hanc promouet, paſſos: cum ſani, valenteſque omnibus viderentur. Accedit quod dum equitando huc veniunt, atque adeo equis ad fontem feruntur, lumbi incaleſcunt, quibus calefactis arterias calidiores reddi, earumque ora magis patere, ijſque patentibus extendi & tumere penem ſcribit Galenus. Cuius ratio reddi poteſt, quod tũc caliditas in illorũ pene, & naturalis & adſcititia, materiã crudã, & in flatum pronã, & attrahit, & attractã rarefaciendo extendit. Demum cibis vtebantur calidioribus

dioribus, multoque ſe vino rigabāt, hinc materia ab aquis Spadanis citius ſolito expulſa, in ſpiritumque reſoluta, arterias in pudendum tendentes aperuit ac dilatauit, vnde tumorem tentiginemque, ſeu malum, cui Hortorum præſidis falx tenſa nomen dedit, gigni neceſſe fuit, vt taceam cantus, tripudia, narrationes, aliasque illecebras, quæ otioſis & talia quærentibus, nuſquam deſunt, aliquam etiam occaſionem dare potuiſſe καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.

FINIS.

CVm pagellam vnam ſuperfore diceret Typographus, operæ me pretium facturū putaui, ſi eam implerē vno alteroue præcepto, quę ſupplere vicem poterunt multarum legum, quas in duodecim tabulas diribitas, hoc anno Spadæ affixas vidimus, primum ſine nomine, deinde Clariſs. Medicinæ Doct. Andreæ Treuiſij titulo inſignitas, cum enim in ſolitaria editæ pagellâ ſint, periculum eſt, etſi optimę & vtiliſsimę ſint, vt non tam facile ætatem ferant, quam libelli, qui ſaltem cōmodius adſeruari poſſunt.

Primum Præceptum.

QVi ſtomachi oëconomia omnino fracta eſt: qui aquas vel natiuo, vel adſcititio per medicamina calore, calefacere non poteſt: cui vitales partes pænè ſopitæ ſunt: qui à longo tempore anhelãtem creberrimo ſpiritu vix ducit animam; Cui pulmonis Hydrops Thoracem diſtendit, anhelitumque præcluſit. Qui multũ aquæ, de adultis loquor, puta octoginta plus minus, nõ fert vncias, Spadanum fontem, niſi in Spa ſepeliri, vel ægrior quam eô venit diſcedere cogitat, ne accedito.

Secundum Præceptum.

QVi in Spa inuocato Dei numine, conſultoque medico venerint, curis domi relictis, defæcatoque animo, vni ſanitati intenti, multo manè, poſt ortum tamen ſolem, cũ corpus per omnes meatus à ſordibus depurauerint, aquæ quam poſſunt plurimum, dum non grauetur ventriculus, potanto: potas vel per vrinam vel per anum emittunto; emiſsis magnà parte aquis, prandento, à prandio luſu, ambulatione vel fabulis ſomnum fuganto, parcè cœnanto, maturè cubitum eũto: hancque vitæ normam dum abitum ſuaſcrit Medicus, tenẽto.

101

AD LECTOREM.

BEneuole lector menda tibi emendanda relinquo, nam qui Typographis maculas emaculãdas mittunt, cacabario reſarciendũ lebetem mittere videntur, qui vt vnam rimam vel hiatũ obturaturus, plures infligit: ita hi pro vna liturâ, alias adlinunt. Si æquus es, ſi optima, non quæ vitijs carent, ſed quæ paucioribus obnoxia ſunt, cenſes: facile vel literã literæ, puta c pro e, ſ pro s: i pro r, n pro u, aut vice verſá ſubſtitues, aut certè alibi literam geminabis, vel expunges. Iniquo. vna ſpongia ſuffecerit. Vterque à me ſalue, vale, bibe.

75814

102

Liber D. Henrici ab Heer Tungrenſis, Ph. & Med. Doctoris, Spadacrene *nuncupatus, magna cum voluptate tum vtilitate legetur. Dat. 9. Kal. Feb. anno Domini 1614.*

Io. Chapeauille Vicarius Leodienſis librorum cenſor.

Hunc libellum, cui titulum SPADACRENE &c. à Clariſsimo D. Henrico ab Heer Philoſoph. & Medic. Doctore eruditiſsimo, eleganti ſtylo, rerumque iucundiſsima varietate congeſtum, ad dei gloriam, ægrorumque conſolationem, ſi ſuperioribus placet, tutò typis mandari poſſe cenſeo;

Fr. G. Maigretius S. Th. Doctor & prior Fr. Auguſt. Leodij.

BIBLIOTECA CIVICA

CIVICA BIBLIOTECA BERIO GENOVA

103

104

Mod. 8

COMUNE DI GENOVA
BIBLIOTECA BERIO
75814